

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİLERİNİN DERS
KİTAPLARINI KULLANMA YOLLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Zeynep Dilara BAŞ

NIĞDE
Şubat, 2024

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİLERİNİN DERS
KİTAPLARINI KULLANMA YOLLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Dilara BAŞ

Danışman
Prof. Dr. Halil TOKCAN

NİĞDE
Şubat, 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal Bilgiler Öğretmen ve Öğrencilerinin Ders Kitaplarını Kullanma Yolları” başlıklı bu tez çalışmasının, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

Zeynep Dilara BAŞ

ONAY SAYFASI

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, sabrından ötürü değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Halil Tokcan'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Araştırmanın yapıldığı okullarda iyi niyetle çalışmaya katılan meslektaşlarıma, katılan sevgili öğrencilere ve tahsil hayatım boyunca maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan babam Seyhan Akkel, annem Alben Akkel, kardeşlerim Serkan ile Ufuk Akkel'e teşekkürlerimi sunar ve tezimi tamamlamada en büyük paya sahip olup her anımda yanımda olan, canım eşim Emrah Baş'a teşekkür eder minnettarlığımı sunarım.

Şubat, 2024

Zeynep Dilara BAŞ

NİĞDE

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİLERİNİN DERS KİTAPLARINI
KULLANMA YOLLARI**

BAŞ, Zeynep Dilara

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil TOKCAN

Şubat 2024, 75 Sayfa.

Bu çalışmada, ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelemek, elde edilen bulgular doğrultusunda varsa eksik yönlerini ortaya koymak ve öneriler sunarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı yedi ortaokulda 5, 6 ve 7. sınıflarda öğrenim gören 50 öğrenci ve yine bu okullarda eğitim veren 20 sosyal bilgiler öğretmenidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi olan durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması yöntemi ile öğretmen ve öğrencilerin sosyal bilgiler ders kitabı hakkındaki görüşleri ortaya konulması hedeflenmiştir. Araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılar ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda, öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabını hazırlık çalışmalarını ve yardımcı materyaller açısından yardımcı kaynak olarak kullanırken, bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı ve içermesi gereken öğeler açısından eksik bulmaktalar fakat ölçme ve değerlendirme içeriği açısından yeterli olduğunu belirtmektedirler. Öğrencilerin sosyal bilgiler ders kitabının içerdiği konular bakımından ilgilerini çekmektedir, ayrıca öğrenciler ders kitabının kullanımını ve anlatım dili açısından anlaşılır bulurken, bilmedikleri terimlerin olduğunu ifade etmektedirler. Sosyal bilgiler dersinin önemini göz önünde bulundurarak, sosyal bilgiler ders kitabının etkinlik ve bilimsel içerik açısından daha zengin, dil ve anlatım açısından daha sade ve görsel olarak daha dikkat çekici bir şekilde hazırlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Öğrenci, Öğretmen

ABSTRACT

WAYS OF SOCIAL STUDIES TEACHERS AND STUDENTS TO USE TEXTBOOKS

BAŞ, Zeynep Dilara

Department of Turkish and Social Sciences Education

Department of Social Studies Education

Supervisor: Professor Doctor Halil TOKCAN

February 2024, 75 Page.

In this study, it is aimed to examine secondary school 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks according to the opinions of teachers and students, to reveal their deficiencies, if any, in line with the findings and to contribute to the literature by offering suggestions.

The study group of the research is 50 students studying in the 5th, 6th and 7th grades in seven secondary schools affiliated with the Adana Provincial Directorate of National Education and 20 social studies teachers teaching in these schools. The case study method, which is a qualitative research method, was used in the research. With the case study method, it was aimed to reveal the opinions of teachers and students about the social studies textbook. Participants were interviewed with a semi-structured interview form developed by the researchers.

As a result of the research, while teachers use the social studies textbook as an auxiliary resource in terms of preparatory studies and auxiliary materials, they find it lacking in terms of scientific content, language and expression, visual order, physical structure and the elements it should include, but they state that it is sufficient in terms of measurement and evaluation content. Students are attracted to the social studies textbook in terms of the topics it covers, and while students find the textbook understandable in terms of its usage and narrative language, they state that there are terms they do not know. Considering the importance of the social studies course, it is recommended that the social studies textbook be prepared in a way that is richer in terms of activity and scientific content, simpler in terms of language and expression, and more visually striking.

Key Words: Social Studies, Textbook, Student, Teacher

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ONAY SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi

I. BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	2
1.3. Alt Problemler	3
1.4. Araştırmanın Amacı	3
1.5. Araştırmanın Önemi.	3
1.6. Sayıtlar.....	4
1.7. Sınırlılıklar.....	4
1.8. Tanımlar.....	4
1.9. İlgili Araştırmalar	5

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ LİTERATÜR	7
2.1. Sosyal Bilgiler	7
2.2. Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi.....	8
2.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi.....	10
2.4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	11
2.5. Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	12

2.5.1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı.....	12
2.5.2. Sosyal Bilgiler Programının Özel Amaçları.....	13
2.6. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kavram ve Kavram Öğretimi.....	14
2.6.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Beceri Öğretimi.....	15
2.6.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değer Öğretimi.....	17
2.6.3. Ders Kitabı.....	17
2.6.4. Ders Kitabının İşlevleri	19
2.6.5. Ders Kitaplarının Öğretmen Açısından Önemi	20
2.6.6. Ders Kitaplarının Öğrenci Açısından Önemi	20
2.6.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Kullanımı	20
2.6.8. Ders Kitabının Faydaları	21
2.6.9. Ders Kitabının Sınırlılıkları	22
2.6.10.Ders Kitabının Hazırlanması ve İncelenmesi	23
2.7. Nitelikli Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Olması Gerekenler	29
2.8. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Materyaller	30

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	36
3.1. Araştırma Modeli.....	36
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	36
3.3. Veri Toplama Aracı.....	38
3.4. Verilerin Toplanması.....	38
3.5. Verilerin Analizi	39

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM	41
4.1. Öğretmen Görüşme Formu Analiz Sonuçları.....	41
4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	42
4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	43

4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	46
4.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	48
4.2. Öğrenci Görüşme Formu Analiz Sonuçları	49
4.2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	49
4.2.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	54
4.2.3 Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular	56

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	57
5.1 SONUÇLAR.....	57
5.2 ÖNERİLER	60
KAYNAKÇA	61
EKLER LİSTESİ.....	68

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Orta Okul Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Ait Demografik Bilgiler.....	37
Tablo 2: Orta Okul Sosyal Bilgiler Öğrencilerine Ait Demografik Bilgiler.....	37
Tablo 3: Sosyal Bilgiler Ders Kitabını Ne Kadar Tanıyorsunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	41
Tablo 4: Dersinizi Planlarken Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Faydalanıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	42
Tablo 5: Konular Programda Verilen Kazanımlara Uygun Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	43
Tablo 6: Sizce Konular, Örnekler Ve Etkinlikler Güncel Mi? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	44
Tablo 7: Sizce Konular İçin Yeterli Görseller Verilmiş Mi? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	44
Tablo 8: Sizce Konular Öğrencinin İlgi Ve İhtiyaçlarına Cevap Veriyor Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	45
Tablo 9: Ders Kitabında Eksik Bulduğunuz Yerler Var Mı? Varsa Hangi Yerler? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	45
Tablo 10: Ders Kitabı Dışında Farklı Kaynaklardan Yararlanıyor Musunuz? Yararlanıyorsanız Hangi Kaynaklardan? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	46
Tablo 11: Sizce Kitabın Dili Sade Ve Anlaşılır Mı? Sorusunun Analizine Ait Bulgular ...	47
Tablo 12: Metinde Sık Sık Bilinmeyen Terimlere Rastlıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	47
Tablo 13: Sizce Kitap Öğrencilerin Yeni Terimler Öğrenmesine Olanak Sağlıyor Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	48

Tablo 14: Sınav Sorularını Hazırlarken Ders Kitabını Kullanıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular	48
Tablo 15: Sosyal Bilgiler 5, 6 Ve 7. Sınıf Ders Kitabındaki Konular İlginizi Çekiyor Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular	49
Tablo 16: Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Nasıl Yararlanıyorsunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	50
Tablo 17: Ders Kitabından Yaptığımız Ödevler Size Ne Ölçüde Fayda Sağlıyor? Sorusunun Analizine Ait Bulgular	51
Tablo 18: Ders Kitaplarından Derse Hazırlık Amacıyla Çalışıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular	52
Tablo 19: Derste İşlediğiniz Konuyu, Ders Kitabından Tekrar Evde Gözden Geçirdiğinizi Düşünüyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	53
Tablo 20: Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Anlatımını Seviyenize Uygun Buluyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular	54
Tablo 21: Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Anlamını Bilmediğiniz Kelimelere Rastlıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular	55
Tablo 22: Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Etkinlik Ve Ölçme Değerlendirme Sorularını Çözüyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular.....	56

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- Akt : Aktaran
- Ed. : Editör
- f : Frekans
- ISBN : International Standard Book Number
- MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
- NCSS : Sosyal Bilgiler Ulusal Konsey
- ÖĞT : Öğretmen
- ÖR : Öğrenci
- S. : Sayfa
- TDK : Türk Dil Kurumu
- TTK : Talim Terbiye Kurulu
- TTKB : Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- TYÇ : Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
- Vd. : Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler
- % : Yüzde

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, önemi, sayıltı, sınırlılıklar, tanımlar ve ilgili araştırmalar üzerinde durulmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Bu çalışmanın amacı, ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelemektir.

Ders kitabı eğitim öğretim programında yer alan amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme değerlendirme konularına uygun olarak hazırlanmış basılı bir öğretim materyalidir. Ders kitapları bilgi verme, bilgiyi sistematikleştirme, bireysel öğrenme, koordine etme, kişilik geliştirme gibi birçok hizmet sunmaktadır (Demirel, 2006).

Ülkemizde ders kitapları hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de özel sektör tarafından hazırlanır. Ders kitabı olarak kabul edilmesi için dikkate alınması gereken bazı nitelikler vardır. Taslak ders kitapları elektronik ortamda Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına başvurusu yapılır. Taslak ders kitaplarını incelemek için yansız panelistlere başvurulur. Bu kişiler alanında uzman olup tasarım inceleme, dil inceleme, çoklu ortam tasarım inceleme uzmanlarından oluşan bir gruptur. Bu grup daha sonra ortak bir panel raporu oluştururlar. Kurulca kabul edilen taslak ders kitabının belli kriterlerde puanlaması hesaplanır. Kurul tarafından onaylanan ders kitapları listesi Tebliğler dergisine yayımlanır ve destek hizmetleri genel müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen ihale sonuçları doğrultusunda onay almış ders kitaplarının basım ve dağıtım işlemleri tamamlanır (MEB, 2023).

Ders kitapları öğrenme ve öğrenme sürecindeki en belirleyici unsurdur. Öğretmenin sosyal bilgiler dersinde öğrenciye neler öğreteceği, öğrencinin neler öğreneceği konusunda belirleyicidir. Sosyal bilgiler dersi disiplinlerin birleşmesi ile meydana gelmiş bir derstir; sosyal bilgiler dersi ilköğretimde 2014 yılından itibaren sadece coğrafya, tarih, vatandaşlık konularını değil; antropoloji, sosyoloji, ekonomi vb. konularını da içermektedir. Ders içeriği genişledikçe kaynak kitaplar da önem kazanmaktadır (Öztürk ve Dilek, 2005).

Sosyal bilgiler dersinde anlatılmak istenen konular çeşitli eğitim materyalleri ile anlatılmaktadır, bunlardan en önemlisi ve en çok kullanılanı ders kitaplarıdır. Ders kitapları yazılı materyaller arasından en çok tercih edilenidir. Bu yüzden ders kitaplarında olması gereken bazı özellikler ve dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır (Dönmez ve Yazıcı, 2015). Ders kitabı öğrenciye bilgi sunmalı, araştırmaya teşvik edip öğrenciyi düşündürmeli ve öğrenciyi çalışmaya itmeli, ayrıca kitapta bilgiler bilimsel yani doğruluğu ispatlanmış bilgilerden oluşmalıdır, bu bilgilerin ise öğrencide yer edebilmesi için neden sonuç ilişkisiyle verilmesi gerekmektedir (Demirel, 2000). Sosyal bilgiler dersi, içeriği itibarıyla, insan ve insanların sosyal hayatı olduğu için kültürümüzü ve değerlerimizi anlamlandırmada bize rehberlik eder. Sosyal bilgiler diğer disiplinlere göre daha farklı ve zordur, bunun sebebi ise sosyal bilgiler dersinin tek bir disiplin olmayıp disiplinlerarası olmasıdır yani birçok disiplini içinde bulundurmasıyla açıklanır (Tekinal ve diğerleri 2005:18).

Türk eğitim sistemine bakıldığında sosyal bilgiler dersinin amaçları tarihimiz ve eğitim sisteminin tutunduğu temeller ve kurallar üzerine kurulmuştur. Türk eğitim kanununun, ilköğretim 1. ve 2. kademelerdeki felsefe, tarih ve coğrafya gibi derslerin içeriklerine bakıldığında gelişen ve değişen sosyal toplum içinde bireyin gelişimi ve vatandaşlık bilgisi gibi temel noktaların üzerinde durduğu görülmektedir (Dönmez 2003: 31).

Teknoloji hayatımızda ilerledikçe ders kitaplarının yanı sıra, bilgisayar, tepegöz, filmler gibi görsel materyaller de hayatımıza girmiştir. Mesela çocuklara tarihle ilgili konuda, dönem belgeseli veya o dönemle ilgili bir film izletilebilir. Çocuklar teknoloji sayesinde birçok görsel imge ile karşı karşıya gelirler ve imgeleme eğitimdeki öğrenme düzeyini değiştirir, çünkü öğrenme %1 tatma, %1,5 dokunma, %3,5 koklama, %11 işitme, %83 görme duyularıyla gerçekleşir (Ergin,1998).

1.2. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın problem cümlesi; sosyal bilgiler öğretmen ve öğrencilerin ders kitaplarını kullanma yolları ve ders kitapları hakkındaki düşünceleri nelerdir?

1.3. Alt Problemler

1.3.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler ders kitapları hakkındaki;

1.3.1.a Tanıma dereceleri nelerdir?

1.3.1.b Faydalanma dereceleri nelerdir?

1.3.1.c İçeriği hakkındaki görüşleri nelerdir?

1.3.1.d Dil ve anlatım özellikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

1.3.1.e Ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

1.3.2. Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler ders kitapları hakkındaki;

1.3.2.a. Kullanma durum ve amaçları nelerdir?

1.3.2.b. Dil ve anlatım özellikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

1.3.2.c Ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğrencilerinin ders kitaplarını kullanma yolları ve ders kitapları hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Bilginin nasıl kullanılacağı önemli bir sorudur, eğitim ortamında bilgiye en iyi ulaşma şeklini bilen bireyler bu süreci en etkili kullanan kişilerdir. Öğrenim ortamını en etkili kullanmanın yolu ise derse materyalleri dahil etmekten geçmektedir. Bunların en etkilisi de ders kitaplarından geçer, eksiksiz bir ders kitabı öğrenciye öğrencinin kendini bulmasında yardımcı olur (Tanrıoğen, 2006).

Sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen ve öğrenciler tarafından kullanma yollarının incelenmesi, literatüre katkı sağlayacak ve bundan sonra hazırlanacak sosyal bilgiler ders kitaplarına rehberlik etmesi açısından, araştırma bu yönüyle önemlidir. Çalışmanın bundan sonra bu konuda yapılacak diğer çalışmalara da kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

1.6. Sayıtlar

1. Araştırmada yapılan anket çalışmasının araştırmanın amacına uygun olarak ölçme yaptığı varsayılmaktadır.
2. Çalışma grubundaki öğretmen ve öğrencilerin veri toplama aracına samimi cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

1.7. Sınırlılıklar

Bu çalışma 2023-2024 eğitim öğretim döneminde Adana ilindeki resmi okullarda görev yapan 20 sosyal bilgiler öğretmeni ve 50 ortaokul öğrencisi ile sınırlıdır. Çalışma grubunda yer alan sosyal bilgiler öğretmenleri ve ortaokul öğrencilerinin veri toplama aracına verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler dersinin tanımı şu şekilde yapılmaktadır. “Sosyal bilgiler eğitimi çocuğun toplumda kendini var edebilmesine yardımcı olması amacıyla; psikoloji, coğrafya, siyaset, felsefe, ekonomi, antropoloji, hukuk, sosyoloji, siyaset bilimi gibi vatandaşlık bilgisi aktaran ve bilinçli bir birey yetiştiren sosyal bilimler ayrıca bireyi fiziki ve sosyal çevresiyle etkileşimlerini dünü, bugünü ve yarını bağlamında inceleyen, topluma katkı sağlayan bir ilköğretim dersidir (NCSS, 1993).”

Öğretim Programı: Günümüzde öğretim programı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca geliştirilmektedir. Programdaki güncellemeler ihtiyaca ve güncel gelişmelere göre değiştirilir (MEB, 2023).

Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri esas alınmış ve öğretim programlarındaki genel amaçları;

- Okul öncesi çocukların hazır bir şekilde eğitim ve öğretime hazırlamak,
- İlkokulu bitiren çocukların temel yeterlilik, öz güven ve öz disipline sahip olması, sözel ve sayısal becerilerine sahip olması ve akıl yürüten estetik algısı olan bireyler oluşmasını sağlamak,

- Ortaokulu bitiren çocukların ise ilkokulda öğrendiklerine katkı sağlayarak daha da geliştirip toplumsal değerlere sahip çıkan çocuklar yetiştirilmesini sağlamak,
- Liseyi bitiren çocukların ise ilkokul ve ortaokuldan öğrendiği bilgilere ek bilgi olarak milli ve manevi değerlere sahip çıkan Türkiye yeterlilik çerçevesine sahip çıkan üniversite hayatına hazır bireyler olmasını sağlamak (MEB, 2018).

Öğrenme Alanı: Bilgi, beceri, tutum ve ilgiyi bütün olarak gören öğrenme ortamını düzenleyen bir disiplinler arası alandır (MEB, 2018:10).

Ders Kitabı: Ders kitabı ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yaygın veya örgün eğitim kurumlarında müfredata uygun hazırlanmış olup, öğretim programına uygun hazırlanmış, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından incelenip, değerlendirilmesi sonucunda kullanılmasına uygun bulunmuş kitaplara denir (MEB, 2018).

1.9. İlgili Araştırmalar

Ülkemizde ders kitapları ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. YÖK Dokümantasyon Merkezinde tarama yapılarak bu konuyla ilgili olduğu düşünülen araştırmalara yer verilmiştir.

Çetin (2008), “6. Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2005) Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenip Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında evreni Afyonkarahisar bulunan 42 ilköğretim okulunda görev yapan 117 sosyal bilgiler öğretmenlerine uygulanmıştır. Öğretmenlere anket formu uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerine göre; ders kitabında bulunması gereken öğeleri içermektedir, dil ve anlatım içerikler, konu ile ilgili kullanılan görsellerin dengesi ve düzeni, kitabın fiziksel yapısı ve kitabın konu sonundaki veya ünite sonundaki değerlendirme sorularının yeterli olup öğretmene yardımcı materyallerin ve ders kitapta yer alan hazırlık çalışmalarının kitapta yetersiz kalan yerlerdir.

Yılmaz (2016), “Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında evrenini 2015-2016 Eskişehir ilinde bulunan 49 ortaokulda görev yapan 151 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada öğretmen görüşlerini belirlemek için Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu (SBDKDF) kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; analiz

sonuçlarına bakıldığında dil ve anlatım yeterliliği bakımından anlamlı farklılığa ilişkin hizmet süresi az olan öğretmenlerin; hizmet süresi fazla olan öğretmenlere göre 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını dil ve anlatım yönünden yeterli bulduğu görülmüştür. Görsel tasarım boyutundan bakıldığında hizmet süresi az olan öğretmenlerin, hizmet süresi daha fazla olan öğretmenlere göre 6. Sınıf ders kitabının görsel tasarım yönünden yeterli bulmuşlardır. Son olarak araştırmada ölçme ve değerlendirme boyutundan bakıldığında hizmet süresi az olan öğretmenlerin, hizmet süresi fazla olan öğretmenlere göre kitaptaki ölçme değerlendirme yönünden yeterli bulunmuştur.

Esen (2017), “7. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi” adlı çalışması İstanbul ilçelerinde bulunan 93 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılmış ayrıca 15 ile mülakat yöntemiyle görüşme yapılmış ve hem nitel hem nicel bir araştırma ortaya konulmuştur. Araştırmanın sonuçları incelendiğinde gereksiz bilgilerin olması, kronolojik eksiklik, istenilen kazanımları kapsamaması olarak üç güçlüğün öne çıktığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi için ek bir kaynağa ihtiyaç duyduklarını ve ek kaynaklara yöneldikleri tespit edilmiştir.

Takmak (2022), “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında, Afyonkarahisar il merkezinde bulunan 122 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılmıştır. Araştırmaya göre, öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının dil ve anlatımına, içeriğine, fiziksel ve görsel tasarımına, ölçme ve değerlendirme durumuna yönelik cevaplarından varılan sonuçlara göre, oldukça yeterli düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan öğretmenlerin ders kitabının dil ve anlatımına, içeriğine, fiziksel ve görsel tasarımına, ölçme ve değerlendirme durumuna yönelik verdikleri cevaplardan varılan sonuçların mesleki kıdem ve cinsiyet değişkenleri bakımından anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. Sosyal Bilgiler

Okullarda ders olarak verilen sosyal bilgiler dersinin hayatımızdaki yerini ve önemi anlamak için ilk olarak sosyal bilgiler kavramını bilmek gerekmektedir. Sosyal bilgiler kavramı dünyada birçok tanımı yapılan bir kavramdır, bu uluslararası tanımlardan biri de John Dewey'in (1922) yaptığı bir tanımdır, Dewey sosyal bilgileri "sosyal olan her şeydir" tanımı ile özetlemektedir. Günümüzde kişi ilk olarak içinde bulunduğu toplumu, daha sonra dünyayı ve tüm insanlığı tanımaya başlar, bu konuda sosyal bilgiler dersine okullarda şüphe götürmez bir ihtiyaç vardır. Sosyal bilgiler hayatın her alanında var olup kişinin sosyal bir çevre edinmesine kadar birçok alanda kişi sosyal bilgilerden yardım alır. Kişiyeye farklı bakış açısı kazandırıp, farklılıklara saygı duymayı, empati kurmayı, doğru ve etkili iletişim kurmayı öğretir (Çelikkaya, 2011).

Sosyal bilgiler dersi, beşeri ve sosyal bilimlerin içerik ve yöntemlerini ele alan ve aynı zamanda sosyal bilgileri disiplinlerarası bir yaklaşımla, becerili, değerlere sahip çıkan ve temel bilgilere sahip demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi kendine amaçlayan bir alandır. Sosyal bilgilere yardımcı diğer bilimler ise; coğrafya, tarih, ekonomi, hukuk, antropoloji, psikoloji, siyaset bilimi, felsefe, sosyoloji gibi bilimlerin oluşturduğu bir çalışma alanıdır (Doğanay, 2002:17). "Sosyal bilgiler kavramı, önemli olan sosyal ve toplumsal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanmasında ve aynı zamanda beşeri ve sosyal bilimler kavramlarının da disiplinler arası bir yaklaşımla kaynaştırılmasıdır" (Öztürk, 2011:3). Sosyal bilgiler etkin bir vatandaş yetiştirmeyi, çocuklara evrensel, ulusal aynı zamanda da yerel faydalar sağlayan, gereken bilgi ve becerilere sahip öğrenciler yetiştirmeyi amaçlayan bilgi temelli bir ders olup, sosyal bilimlerde disiplinlerarası bir yaklaşımla ortaya çıkmaktadır (Gürkan, 2009:17).

Sosyal bilgiler programı bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır, sosyal bir vatandaş yetiştirmek, topluma uygun, demokratik, kurallara uyan, topluma ayak uyduran ve geçmişini bilen bunuda geleceğe aktarabilen vatandaşların yetişmesini sağlamak için sosyal bilgiler programına gerek duyulmaktadır (Kuzucu, 2018). Sosyal bilgiler dersi alan öğrenciler, toplumla arasındaki ilişkileri kurarken doğru bilgi sahibi olur, vatandaşlık görevi ve

sorumluluk bilincini alır. Öğrenciler sosyal bilgiler dersi kapsamında Türk milletine, vatana, bayrağa ve milli değerlere saygı duymayı öğrenirler. İyi bir şekilde hazırlanmış ders kitabı öğretmen ve öğrenci için doğru bir kaynak olur ve dersin kazanımları ile ders kitabı paralel bir yol izler (Sözer, 2009). Sosyal bilgiler dersi sosyal bilimlerdeki disiplinlerin sadeleştirilmesi, ilkokul ve ortaokul seviyesine indirgenmesiyle oluşan bir derstir (Öztürk ve Dilek, 2005). Bu dersin ana hatlarıyla konuları; bireyin yaşamı ile toplumla olan ilişkisi, geçmişteki ve günümüzdeki devletlerin yaşamları gibi konuları ele almaktadır (Shamsi, 2004).

Yapılan tanımlarda sosyal bilgiler kavramının disiplinlerarası bir yaklaşımdan ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ders ilköğretim düzeyindedir, çocuğun içinde bulunduğu toplumu daha sonra ise dünyayı anlamasına yardımcı bir derstir. Bu ders sayesinde milli değerleri daha iyi benimseyerek sahip çıkar ve aynı zamanda küresel bağlantılar kurma düzeyine de ulaşabilir. Sosyal bilgiler dersi ilkokul düzeyindeki öğrenciye disiplinleri en basit hale getirip öğretmeyi amaçlamıştır. Eğitim sistemimizde bu ders dördüncü sınıftan itibaren okutulmaya başlamıştır. Çocuklar dördüncü sınıfta soyut işlemde somut işlemler dönemine geçerken içinde yaşadığı dünyayı ve kendi dünyasını bu ders kapsamında öğrenmeye başlar. Sosyal bilgiler dersi bilinçli vatandaş yetiştirme konusunda oldukça önemlidir ayrıca bireyin kendi hak ve özgürlüklerini öğrenmesi ve kendisini gerçekleştirilmesinde bu ders oldukça etkilidir (Sözer, 2008).

2.2. Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sosyal bilgiler farklı derslerin içerisinde yer alsa da ilk kez 1968 yılında ders olarak programlarda yer almıştır (Kan, 2010). 1985, 1997, 2000, 2005 ve 2018 yıllarında sosyal bilgiler programında çeşitli yenilik ve düzeltmeler yapılmaktadır.

Sosyal bilgilerin Türkiye’deki tarihsel gelişimine bakıldığında, cumhuriyet dönemindeki eğitim anlayışında John Dewey’in etkisi azımsanamayacak kadar büyüktür. Bizzat Atatürk’ün daveti ile ülkemize gelen Dewey hazırladığı raporla toplu öğreti ve iş okulu anlayışına kadar pek çok yenilik getirmiştir. Atatürk’ün Dewey’i çağırmasındaki en önemli sebep ise benimsedikleri eğitim felsefelerinin örtüşmesidir (Öztürk, 2011). Atatürk’ün pragmatik bir düşüncede olduğunu şu sözlerinden de anlayabiliriz “ilk ve orta öğretim mutlaka insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilim ve tekniği versin, fakat o kadar

pratik bir tarzda versin ki, çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkum olmadığına emin olsun” (Akyüz, 1997). Bunun yanında Atatürk baskıya dayalı eğitim ve ezberci eğitim sistemin fayda getirmeyeceğinden dolayı bunlara karşı çıkar, ona göre öğrencinin düşüncelerini özgürce ifade etmesi gerekir ki eğitimciler yanlışlarını düzeltebilsinler. Ters durum söz konusu olduğunda çocuk özgüvensiz ve aklındaki yanlışlarla büyüyecek ve eğitilecektir. Kendini özgürce ifade edebilen öğrenci ise başkalarını dinlemeyi ve onlara saygı duymayı bilir. İnanıklarını savunurken, ortaya çıkan yanlışlarını düzeltme şansını yakalar, en önemlisi de özgüvenli ve sorumluluk sahibi ve birbirinin haklarına saygılı bireyler olarak yetişirler (Akyüz, 1997). İlk kez 1962 yılındaki ilkököl programı taslağında birbirinden bağımsız olarak aktarılan tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiş ve disiplinler arası bir yapı halini almıştır, daha sonrasında 1968 yılındaki İlkökököl Programı’nda ise dersin adı “Sosyal Bilgiler” olarak değiştirilmiştir. Sosyal Bilgiler geçmişten günümüze yurttaşlık/vatandaşlık eğitiminde ara görev görmüştür. Bu dersin kapsamında çocuklara sosyal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir (Keskin ve Keskin 2019).

1985 yılında ise ortaokullarda sosyal bilgiler dersi kaldırılarak yerine “Vatandaşlık Bilgileri”, “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” adlı üç ders getirilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla 1998’de sosyal bilgiler dersi ilkököl 4. sınıftan ortaoköl 7. sınıfa kadar programlara dahil edilmiştir (Kan, 2010). 2000 yılına kadar uygulanan bu program tekrar gözden geçirilmiş ve çeşitli düzenlemeler yapılarak 2000 yılında pilot okullarda uygulanmaya konulmuştur (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). 2005 yılında 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için yeni bir program hazırlanmış ve bu programın önceki programlara göre daha farklı yapıda ve öğrenci merkezli olduğu görülmektedir. Yeni programın vizyonu “21. yüzyılın çağdaş, Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı ve doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir” olarak açıklanmaktadır (MEB, 2005). 2018 yılında ise sosyal bilgiler dersi programı kapsamında kazanımlar her öğrenme alanına uygun ve öğrenme alanının sınırlarına giren değerler, bilgi ve becerileri de çevreleyecek biçimde yapılandırılmaktadır. Bu kazanımlar kapsamında, sosyal bilgiler dersi öğretim programında

“Adalet”, “Aile birliğine önem verme”, “Bağımsızlık”, “Barış”, “Bilimsellik”, “Çalışkanlık”, “Dayanışma”, “Duyarlılık”, “Dürüstlük”, “Estetik”, “Eşitlik”, “Özgürlük”, “Saygı”, “Sevgi”, “Sorumluluk”, “Tasarruf”, Vatanseverlik ve “Yardımseverlik” olmak üzere 18 adet kazanım bulunmaktadır (MEB, 2018).

Sosyal bilgilerin Türkiye’deki gelişimine bakıldığında yürütülmekte olan programın, önceki programlara göre daha iyi bir karma oluşturmaktadır. Ayrıca uygulamadaki program temel aldığı yapılandırmacı yaklaşımı, öğrenci temelli olması ve kazanımları açısından diğer programlardan ayrılmaktadır.

2.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi

İnsan doğası gereği sosyal bir varlık olduğu için sosyalleşmek ister, bu aşamada onu topluma hazırlayan ders sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler eğitim ile bireyi topluma ait hissettirip toplumda sürekliliği sağlar. Sosyal bilgiler dersi çocuğa sadece sınıf ortamında verilen bilgilerle yetinmez onu uygulamalarla daha iyi öğrenmesini bilgileri içselleştirmesini sağlar, bu sayede edindiği bilgileri unutması zorlaşır ve yaşamı boyunca kullanmaya devam etmektedir (Özmen, 2010).

Sosyal bilgiler dersi, çocukların toplumla sağlıklı ve sosyal ilişkiler geliştirmesine önem veren, bilgili bireyler olarak topluma karışmalarını sağlayan bir derstir. Bu ders, çocukların yaşamlarında çevreden nasıl etkilendiği ve çevreyi nasıl etkilediklerini, bireylerin dünden bugüne zorluklar ile ne şekilde mücadele ettiğini konu etmektedir (Shamsi, 2004). Sosyal bilgiler dersi problem çözen, değişen koşullarda karar alan ve etkin vatandaşların yetiştirilmesinde sosyal bilimlerden aldığı bilgi, birikim ve metodu kullanan bir ders olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2011).

Ülkemizde ise etkin vatandaş yetiştirme görevini sosyal bilgiler dersi almıştır (Gürkan, 2009:29). İçinde bulunduğu dünyayı, geçmişi ve geleceği bu ders ile öğrenir. Geçmişteki önemli liderleri, önemli yaşanmış olayları ve aynı zamanda yaşadığı coğrafyayı yine bu ders ile öğrenir. Ayrıca kendi kültüründeki inançları, değerleri öğrenip sahip çıkıp sorumluluk bilincine varır. Bu dersin önemi oldukça fazladır, çocuk bir birey olmayı içinde bulunduğu topluma kendi ait hissetmeyi ve uyum sağlamayı öğrenir, böylelikle kendine, ailesine ve ülkesine katkı sağlayan etkin bir vatandaş olur. Bu dersin en önemli amacı öğrencilere toplumsal kişilik kazandırarak iyi bir vatandaş olmasını sağlamak, çevresine duyarlı, görev

ve sorumluluklarını bilen vatandaşlar yetiştirmektir (Sözer, 2008:49). Bu çerçevede iyi vatandaşların yetiştirilmesini hedefleyen sosyal bilgiler dersinin etkili bir programla işlenmesi nitelikli bir toplumun oluşmasında kilit rol oynamaktadır.

Sosyal bilgiler dersi ilkokul çağındaki çocukları iyi birer vatandaş olarak yetiştirebilmek için gerekli olan beceri, bilgi ve tutumları sadece kuramsal bilgi halinde değil, hayatın içerisinde uygulamaktadır. Bu sayede öğrenci vatandaşlık bilgi ve becerilerini benimseyebilmektedir (Tanrıöğen, 2006).

2.4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Sosyal bilgiler öğretim programında 4. sınıftan 7. sınıfa kadar değer ve becerilerin kazandırılması istenmektedir (Alabaş, 2018).

Sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırılmak istenen bazı değerlerimiz 2023 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer almaktadır. Bu değerler; sorumluluk, öz denetim, adalet, vatanseverlik, dostluk, sabır, dürüstlük, sevgi, yardımseverlik, öz denetim olarak belirlenmiştir. (MEB, 2023).

Öğrencilerin ihtiyaç duyduğu beceriler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (2015) belirlenmiştir. Ülkemizde eğitim sistemi beceri, bilgi ve davranışlara sahip iyi bireyler yetiştirmeyi hedefler. Bu hedefler doğrultusunda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bireyler için ihtiyaç duyduğu yetkinlikleri, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi sekiz maddede belirtmektedir;

1. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler
2. Anadilde iletişim
3. Dijital yetkinlik
4. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler
5. Yabancı dillerde iletişim
6. Kültürel farkındalık ve ifade
7. Öğrenmeyi öğrenme
8. İnisiyatif alma ve girişimcilik (MEB, 2023:4-5).

Ülkenin geleceği, değerlerine sahip ve yetkinliklerin seviyesine erişmiş bireyler sayesinde yukarı çıkacaktır. Eğitim sistemi sadece kitabi bilgiler veren bir yer değil, öğrencilere hayata hazırlayan en önemlisi temel becerileri benimseten bir yerdir.

2.5. Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı

Bütün bireyler birbirinden farklıdır, bu farklılıkları göz ardı etmeden herkes için eşit bir şekilde ölçmek oldukça zordur. Bu noktada dış etkenler sosyal ortam, okul imkanı, bireyin hazır bulunuşluğu, çevresel faktörler gibi dış etkenleri göz önünde tutup, özgünlük ve yaratıcılığı öğretmene bırakarak en uygun değerlendirme yapılması beklenmektedir. Ölçme ve değerlendirmede öncelik öğretmene bırakılmalıdır (MEB, 2023).

Sosyal bilgiler dersi de diğer derslerde olduğu gibi aktif öğrenci merkezli olup sadece bilişsel becerileri değil duygu yani hissetme, eylem yani yapma gibi becerilerin de ölçülmesi gereken bir ölçme değerlendirme hazırlanması gerekmektedir. Ölçme değerlendirme eğitimden ayrılmaz bir bütündür. Ölçme ve değerlendirme yapılırken sonuç odaklı değil süreç odaklı ölçme değerlendirme yapılmalıdır ve uygulayıcılara kesin net çizgiler halinde ölçme değerlendirme materyalleri verilip onların uygun ölçme değerlendirme yapması beklenmektedir (Kabapınar, 2010).

2.5.1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı

MEB 2023 yılında yayımlanan sosyal bilgiler dersi öğretim programında, sosyal bilgiler dersi öğrenme alanlarını; birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim teknoloji ve toplum, üretim dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar şeklinde sıralamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde yedi öğrenme alanı vardır. Bunların hepsi birbirleri ile bir bütün haline gelerek disiplinlerarası yapı oluşturmaktadır.

Birey ve toplum: Sosyal bilgiler burada sosyal bilimlerden yararlanarak sosyoloji, sosyal psikoloji ve psikolojiyi benimseyerek disiplinler arası bir yaklaşım izlemektedir (MEB, 2023).

Kültür ve miras: Tarih odaklı olup Türk kültürünü koruyan öğrencilere geçmiş gelecek bağlantısını kurduran bir öğrenme alanıdır (MEB, 2023).

İnsanlar yerler ve çevreler: Temel coğrafya odaklıdır. Mekânsal bilgi ve becerileri kazanmasında etkilidir. Sosyal bilgiler dersinin verildiği sınıflarda İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı sayesinde 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde öğrencilere gözlem, çevre okuryazarlığı, araştırma, harita okuryazarlığı, mekanı algılama, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılması hedeflenmektedir (MEB, 2023).

Bilim teknoloji ve toplum: Öğrencilere yenilikçi, eleştirel düşünce becerilerini kavrayan öğrenciler yetiştirilmesinde etkilidir. Öğrencilerin içinde bulunduğu teknolojik durumun farkında olması, teknolojinin hayatımızı olumlu olumsuz etkilerini fark etmesi ve aynı zamanda, yazarların eserlerine saygı duyup, eserlerin yasalarla korunduğu dikkatini çeker (MEB, 2023).

Üretim, Dağıtım ve Tüketim: Bu öğrenme alanında çocukların bilinçli birer tüketici olmasını sağlar. Kaynakların sınırlı olduğu mevcut kaynakların korunması gerektiği bilincini uyandırır. Bu öğrenme alanında ekonomik çeşitliliği görür. Bölgesel farklı meslekleri farkına varır ve ilgi duyduğu mesleği keşfetmesine yardımcı olur (MEB, 2023).

Etkin Vatandaşlık: Öğrenciler bu öğrenme alanında ise siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde içinde etkin vatandaşlık kavramını öğrenirler. Öğrenciler burada grup, kurum ve sivil toplum kuruluşlarını öğrenir içinde bulunduğu toplumun farkına varır ve görev ve sorumluluk bilincinde olur. Toplumsal sorunlara çözüm yolu aramayı hedefler (MEB, 2023).

Küresel Bağlantılar: Bu alanda ise öğrenciler kendi ülkesi dışında gelişen olayları takip edebilen bireyler haline gelir. Değişen ve gelişen dünyanın gündemi takip eder. Bu öğrenme alanında karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen vatandaş yetiştirmeyi amaç edinir (MEB, 2023).

2.5.2 Sosyal Bilgiler Programının Özel Amaçları

MEB'in 2023'te yayımlanan İlkokul ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nın özel amaçları;

- 1- Bireyin ihtiyaç duyduğu fiziksel ve duygusal özelliklerinin farkında olmaları,
- 2- Bu topraklarda büyüyen vatanını milletini seven ve koruyan bilinçli vatandaş ve haklarının farkında olup ve kullanabilen, sorumluluk sahibi bireyler ortaya çıkarmaları,
- 3- Atatürk düşünce yapısını kavrayan, ülkenin kalkınmasında sosyal, ekonomik ve kültürel yerini bilen çağdaşlaşmayı hedef edinebilen bireyler yetiştirebilmeleri,
- 4- Adaletin herkes için olduğunu din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın herkesin eşit olduğu bilincine varmaları,
- 5- Türk tarihini geçmişini kavramalarını ve ulusal bir bilincin oluşmasını sağlanabilmeleri,

- 6- İçinde bulunduğu çevreyi ve daha sonra dünyayı tanımaları,
- 7- Bilgiye doğru yollarla ulaşım, kullanır ve bilgiyi geliştirebilir hale getirebilmeleri,
- 8- Ülkesini kaldırmak için ekonominin temel kavramlarını anlayıp ve ulusal ekonomideki yerini bilmeleri,
- 9- Çevresindeki meslekleri tanımaları, dünyadaki meslekleri tanınmasına ve toplumsal dayanışmayı farkına varmaları her mesleğin hayatın bir parçası olduğunu bilmeleri,
- 10- Olaylar arasındaki benzerlikleri ve farklıları bilip, mekanlardaki oldu ve olayları sorgulayabilmeleri,
- 11- Bilim ve Teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaları,
- 12- Bireyin toplumla ve toplumun devletle olan ilişkisini açılabilmesi, bunun içinde temel kavramlardan yararlanabilmeleri,
- 13- Çözüm odaklı olmayı prensip edinerek, katılımcı olup kendine özgü fikirleri özgürce dile getirebilmeleri,
- 14- Demokrasinin önemini bilmeleri yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri, ulusal egemenliğin, cumhuriyetin geçmişten günümüze nasıl geldiğini tarihsel süreçlerini bilmeleri,
- 15- Dünyada veya ülkesinde meydana gelen olaylara karşı duyarsız olmamaları olan olayların bir parçası olup bilinçli olmayı sağlamaları,
- 16- Tükennemekte olan doğal kaynakları korumaya çalışmalı ve koruyucu çevre anlayışına sahip olmaları,
- 17- Bilimsel ahlakı gözetmeleri,
- 18- Ulusal egemenlik, laiklik, insan hakları, demokrasi ve cumhuriyet kavramlarının Türkiye üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri amaçlanmaktadır.

2.6. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kavram ve Kavram Öğretimi

Türk Dil Kurumu (2015)'e göre kavram kelimesi; “duygu, düşünce veya nesnenin zihnimizdeki soyut ve genel hali, anlam yüküdür” olarak tanımlanmaktadır. Felsefi terimi ise

objelerin ya da olayların ortak noktalarını kapsayan ve onları bir ortak ad altında toplayan genel tasarım halindedir. Kavram öğretimi daha iyi anlayabilmek için araştırmacılar kavramların farklı özelliklerine değinmiştir (Ülgen, 2004: 329);

- Kavramlar öznedir yani kişiden kişiye değışir.
- Kavramlar çok boyutludur.
- Kavramlar sınıflandırılabilirler
- Kavramlar dilin yapı taşıdır
- Kavramlar sözcüklerle ifade edilir
- Bireyler, yaşadıkları çevreyi ve olayları başkalarına ancak kavramlar ile anlatabilirler

Senemoğlu (2010) kavramların özelliklerini ise dört başlıkta sıralamaktadır;

Öğrenebilirlik; kavramlar beş duyu organına hitap ederse daha kolay öğrenebiliriz. Somutlaşması öğrenmeyi kolaylaştırır.

Güçlülük; kavramlar anlaşılmayan diğer kavramların anlaşılmasında, problemleri çözmeye yardımcı olur.

Kullanılabilirlik; sosyal bilgiler dersinde çok çeşitli kavramlar yer almaktadır. Bunlar bazıları sık kullanılırken bazıları daha az kullanılmaktadır.

Açıklık; kavramın akla herkesle aynı anlamı gelmesi gerekmektedir.

2.6.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Beceri Öğretimi

Türk Dil Kurumu (2015) beceriyi “bireyin, eğilimi ve öğrenime ilişik olarak, bir işin üstesinden gelme, bir işlemi amacına uygun olarak, gerektiği gibi sonuçlandırma kabiliyetidir” şeklinde açıklamaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrenme alanında öğrencilere 4. Sınıftan başlayıp 7. sınıfa kadar devam eden bazı değer ve becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır (Alabaş, 2018).

Sosyal bilgiler 2005 öğretim programında yer alan beceriler;

- Araştırma
- Değişim ve sürekliliği algılama
- Eleştirel düşünme

- Empati
- Girişimcilik
- Gözlem
- İletifim
- Karar verme
- Mekanı algılama
- Karar verme
- Problem zme
- Sosyal kalıtım
- Yaratıcı düşünme,
- Zaman ve kronolojiyi algılama
- Bilgi teknolojilerini kullanma (MEB, 2005).

Sosyal bilgiler dersinde beceri kavramı 2005 programında toplam 15 beceri yer alırken 2017 programında 26, 2018 programında ise 27 beceri yer aldığı bilinmektedir. 2005 programında yer alan becerilere ek 2018 yılında bazı beceriler eklenmiştir. Bunlar ise;

- evre okuryazarlığı
- Finansal okuryazarlık
- Harita okuryazarlığı
- İş birliği
- Kalıp yargı ve n yargıyı fark etme
- Kanıt kullanma
- Konum analizi
- Medya okuryazarlığı
- z denetim
- Politik okuryazarlık
- Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama (MEB, 2018).

2018 programında ise ilk kez hukuk okuryazarlığı becerisi eklenmiştir ve toplamda 27 beceri yer almaktadır.

2.6.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değer Öğretimi

Sosyal bilgiler dersinde 4, 5, 6 ve 7. Sınıf düzeylerinde verilmesi gereken değerler vardır bunlar aşağıda sıralanmıştır. 2005 yılında yer alan öğretim programındaki değerler;

- Vatanseverlik
- Adalet
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Duyarlılık
- Sevgi
- Bilimsellik
- Saygı
- Çalışkanlık
- Estetik
- Sorumluluk
- Hoşgörü
- Dayanışma
- Misafirperverlik
- Temizlik
- Barış
- Dürürlük
- Yardımseverlik
- Bağımsızlık
- Özgürlük
- Aile birliğine önem verme (MEB, 2005).

Sosyal bilgiler öğretim programında 2005 yılında yer alan değerler incelendiğinde 2005 programında yer alan sağlıklı olmaya önem verme, hoşgörü, temizlik değerleri ve misafirperverlik gibi değerlerin 2017 ve 2018 de yer almadığı , 2017 ve 2018 programların da ise eşitlik ve tasarruf değerlerin eklendiği bilinmektedir.

2.6.3. Ders Kitabı

Ders kitabının tanımı ile ilgili literatürde birçok tanım mevcuttur bunlardan; MEB (2004) ders kitabını bütün sınıfların yaygın ve örgün kurumlarında kullanabileceği, öğretim

programını doğrultusunda düzenlenen ve öğrenim maksadıyla yazılan eser olarak tanımlarken, Richard Bamberger'e (1975) göre ders kitabı, "öğrenciye tekrar ve alıştırma imkanı sunan, bilgiyi hatırlatan öğrenme aşamasını kolaylaştıran, bilgilerin adım adım ve disiplinli sıralandığı kitaplardır" demiştir. François Richaudeau'ya (1979) göre ise ders kitabı, "düzenli ve sistemli yazılardan oluşan teknik bir kitaptır". Alain Choppin'e (1992) göre "ders kitabı söylendiğinde aklımıza gelen ilk şey herkes için aynıdır. Okullarda okutulan üzerinde çalışma ve etkinlikler yaptığımız kitaplardır. Ders kitabı tanımlanması karmaşık ve zor olan bir kavramdır". Öncül'e (2000) göre ise ders kitabı, "bir dersi öğretebilmek için düzenlenmiş kaynaktır" olarak tanımlamıştır.

Ders kitabı, bir konunun, dersin anlatılmasıyla ilgili belirlenen ölçütlere göre hazırlanıp kullanacak olan öğretmen ve öğrencilere kaynak olup kitap halinde hazırlanmaktadır. (Oğuzkan, 1993). Ayrıca azanım, öğrenme, öğretme süreci, içerik ve ölçme değerlendirmeye ait bir öğretim aracı olarakta bilinir (Demirel ve Kıroğlu, 2008).

Ders kitapları, eğitim ve öğretimde temel kaynaklarından biridir. Eğitim sürecinde öğrencinin neleri öğrencinden tut ki öğretmenin ders kapsamında neleri öğreteceğine kadar sistemi ve ölçülü şekilde hazırlanan kaynaktır. Ders kitapları, eğitim sürecinde öğretmeninde düzenli ve sistemli olmasına, öğrencinin ise konu tekrarı yapmak istediği yerde tekrar yapma fırsatı bulmaktadır (Küçükahmet, 1995). En kısa haliyle ders kitapları en temel kaynak olup öğretmen ve öğrenciler için önemli bir materyaldir.

Tanımlar doğrultusunda söylenebilir ki ders kitabı eğitimde kullanılan bilgiyi somutlaştıran elle tutulur gözle görülür hale getiren en önemli ders materyalidir. İyi bir ders kitabının etkili olması için bazı temel ilkeler gerekmektedir. (Bamberger, 1975; Gray, 1975; Güneş, 2002; Staiger, 1976). Bunlar genel ve özel olarak ikiye ayrılır.

1. Genel ilkeleri

1.1 *Sürükleyici olmalı*: Ders kitabındaki bilgiler adım adım sıralı bir şekilde ilerlemelidir.

1.2 *Çekici olmalı*: Ders kitabı öğrencilerin mutlaka ilgisini çekecek şekilde hazırlanmalı ve görseller ve grafiklerde yazılı metinler daha eğlenceli hale gelmelidir.

1.3 *Anlaşılır olmalı*: Ders kitabındaki bilgiler öğrencilerin seviyelerine uygun hazırlanmalı ve dili anlaşılır olmalıdır.

2. Özel ilkeleri

- a. *Sosyolojik yönü*: Ders kitabı günlük hayatımızda içinde bulunduğumuz durumu kitapta yer vermelidir. Örneğin öğrencinin sabah okula gitmesi, arkadaşlarıyla oyun oynaması gibi basit konulara yer vermelidir.
- b. *Dil bilgisi*: Kitabın içinde bulunan cümleler, paragraflar metinler dilin kullanım biçimi yer verilmelidir.
- c. *Basım yönü*: Burada kitabın ciltlenmesi resimlerin yazıların tasarımı ve basımı. Yazıların basımı büyüklüğü ve yazı tipi, sayfanın düzeni çocukların anlayabileceği şekilde düzenlenip basılır, kitap kolay tanışır olur ve sayfalar açıldığın kolay kolay kapanmayacak şekilde ayarlanır basım yönü ile ilgilidir.
- d. *Eğitim yönü*: Bilginin öğrenciye nasıl verildiği bilginin sayfa içindeki tekrarı ve hatırlatması eğitim yönüyle ilgilidir.

2.6.4. Ders Kitabının İşlevleri

Okullarda okutulan ders kitaplarının önemli bazı işlevleri vardır. Araştırma ve incelemeler sonucunda ders kitabının uygulamadaki işlevleri üç grupta yer alır (Güneş, 2002). Aşağıda söz konusu işlevler açıklanmaktadır;

Eğitsel işlev: Ders kitapları öğrencinin seviyesine göre hazırlanmalı. Eğitsel işlev ders kitaplarında üç mühim rolü vardır. Bunlar; rehberlik etme, bilgilendirme son olarak bilgiyi düzenleme olarak sıralanır.

- a) Bilgilendirme; öğrenciye ihtiyaç duyduğu bilgiyi sunar. Diğer bilgilerden ayıklayarak gerekli bilgiler sunulur.
- b) Rehberlik etme; bu işlevde birçok konuda öğrenciye rehberlik sağlanır. Dış dünyayı anlamasında, bilgiyi özümsemesinde, konunun tekrar edilmesini kolaylaştırır, öğrenciye öğrenme alışkanlığı kazandırır, öğrenciye üretkenlik beceresi kazandırır.
- c) Öğrenmeyi düzenleme; öğrenciye verilen bilgiler üniteler halinde birbirinden ayrılmalı ama üniteler arası bir bağ olmalı. Öğrenciler sayfa düzeninden genel kitabın düzenine kadar kolay anlaşılır ve ilgi çekici olmalıdır.

Kurumsal işlevi: Ders kitapları hazırlanırken sisteme uygun olmalıdır. Öğretmene ders içinde yeterli özgürlük alanı bırakmalıdır.

Bilimsel işlevi: Ders kitaplarının tek amacı bilgi vermek değil öğrenciye doğru davranış tutum ve karakter sahibi olmasını sağlamaktır. Akademik bilgiler dışında öğrenciye sosyal hayatta kullanabileceği bilgiler vermelidir.

2.6.5. Ders Kitaplarının Öğretmen Açısından Önemi

Eğitimde kullanılan en önemli materyallerden biri de kitaplardır, kitapların önemi oldukça fazladır. Bir o kadar önemli olan noktada bu kitapların nasıl kullanıldığı ile ilgilidir. Öğretmenler ders esnasında bu kitapları kendilerine rehber ederek neler öğretebileceğinin planlamasını yapar, ders kitapları öğretmenin anlatabileceklerinin sınırını çizer (Tosunoğlu ve Aslan, 2001).

Ders kitapları sadece sınıf ortamında kullanılmaz okul dışında da eğitim sürecinin devam etmesini sağlar. Ders kitabının öğretmene sağladığı bir diğer fayda ise öğretmenin ödev yükünü alır, içerisinde yer alan ödev araştırma konuları ile öğretmenin iş yükünü hafifletir (Demirel, 2006).

2.6.6. Ders Kitaplarının Öğrenci Açısından Önemi

Ders kitapları öğretmenler için ne kadar önemliyse öğrenciler içinde bir o kadar önemlidir. Ders kitabı ile öğretmenin aktardığı sözlü bilgiler yazılı hale kitaplar sayesinde dönüşür, bilginin kalıcı olmasında yardımcı olur. Ders kitabını çalışan bir öğrenci daha aktif ve sorumluluk bilinci artarak eğitimi daha somut hale getirir. Öğrenci durağan bir ders anlatımında sıkıcılıktan kurtarır ilgisini çekip derse dikkatini vermesini sağlar. Ders kitapları sayesinde öğrenciler neleri öğreneceği konusunda bilgi sahibi olurlar. Öğretmenin sınıfta anlatacağı konuları önceden görme ve çalışma imkanı bulabilir ve aynı zamanda ön bilgileri tamamlama eksiklerini görme imkanı bulur. Ders kitapları ile eğitimi sürdürüp okul dışında da ev ortamı gibi yerlerde eğitimi sürdürüp kendini bulma imkanını bulabilir (Kılıç ve Seven, 2011).

2.6.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Kullanımı

Ders kitabının öğretmen ve öğrenciler açısından farklı kullanım yolları vardır. Öğretmen açısından kullanım yolları (Şahin, 2004);

- Öğretmenin ön hazırlığı ve dikkat çekici unsurlar
- Konunun anlatımı
- Konu Özeti
- Ölçme ve değerlendirme

Ders kitabını öğretim esnasında öğretmenin rolü oldukça büyüktür. Öğretmen muhakkak dönem başı detaylı bir ders kitabı incelemesi yapar, gerekli bölümler için ek materyal desteği alır, öğrenciler için ek çalışma gerekirse verileceği konuları belirler, etkinlikleri uygunluğunun tespiti yapar ve son olarak ölçme değerlendirme sorularını kontrolünü yapar.

Öğrenci açısından kullanım yolları (Şahin, 2004);

- Kitabı fiziki kullanım yapısını bilme
- Kitabın kullanma amacının farkında olma
- Anlatılan konu ile ilgili dikkat çekici yerler hakkında bilgi edinilmeli
- Konu anlatımı sonrası çözülecek ölçme değerlendirme sorularını çözerken neden çözmesi gerektiğini ve nasıl çözmesi gerektiğini bilmeli

Öğretmen ve öğrenciler için ders kitapları büyük önem taşımaktadır çünkü öğretimin büyük bir bölümü kitaplardan oluşmaktadır. Doğru hazırlanmış ve doğru tekniklerle kullanılan ders kitabı eğitim ortamını oldukça kaliteli hale getirir. Ders kitabı öğretim programı ile öğrenci arasındaki en iyi köprüyü kurar. Ders kitabı öğretmenin sahip olduğu bilgileri öğretmene sistematik bir şekilde sunmasını sağlar. Öğrenci için ise eksik kaldığı bilgileri tekrar etmesine imkan sağlamaktadır (Şahin, 2004).

2.6.8. Ders Kitabının Faydaları

Eğitim öğretim ortamında en önemli materyallerden biri ders kitaplarıdır. Ders kitabı öğretmen ve öğrenci arasındaki en ortak temel kaynaktır. Ders kitabı öğretim programının hedeflediği davranış, bilgi, beceri gibi öğrenme açısından kritik araçların en başında gelmektedir (Kılıç ve Seven, 2011). Aslında ders kitabı demek dersin öğretimi için hazırlanan belli özelliklere sahip olan onaylanmış temel bir kaynaktır (Gülersoy, 2013).

Ders kitabının faydaları oldukça fazladır. Hem geleneksel eğitim de hem de modern eğitimde yeri önemlidir. Ders kitabının bazı önemli faydaları (Ceyhan ve Yiğit, 2004);

1. Ders kitabı birçok eğitim materyaline kıyasla ekonomiktir
2. Eğitimi yapılandırır
3. Fazla bilgiliyi düzenler ve bir arada görmemizi sağlar
4. Öğrenciyi sınıfta derse ilgi duymasını sağlar
5. Ders esnasında öğretmenin en iyi rehberidir
6. Öğrenmeyi bireysel hale getirebilir
7. Kitaplar diğer eğitim öğretim araçları ile uyumlu bir şekilde kullanılabilir.

Ders kitabı öğrencilere öğretmenin vermek istediği bilgiler doğrultusunda öğrencileri eğitebilmek amacıyla hazırlanır. Ders kitapları ön hazırlık sürecinde dikkat çekici unsurlar, konu anlatımı, özet, ölçme ve değerlendirme bölümlerinden oluşur. Kısaca ders kitabı öğrencilere akademik bilgi aktarmayı, doğru davranış ve tutumu kazandırmayı amaçlayan, öğretmenlere yardımcı olan teknik kitaplardır (Ceyhan ve Yiğit, 2004).

2.6.9. Ders Kitabının Sınırlılıkları

Ders kitabının sağladığı faydalar yanı sıra sınırlılıkları vardır. Öğretmenin ders esnasında sadece ders kitabına bağlı kalmasıyla dersin aşırı kontrolü ilerlemesi öğretilen becerilerin azalmasına sebep olabilir ve hatta öğretmene sadece ders kitabını öğretme görevi yüklenmiş gibi hissettirip dersin içeriğini anlatamayabilir hale gelebilir (Richards, 1993).

Kusursuz bir eğitim öğretim materyalinin olmadığını bilmek gerekir. Ders kitabı genel tüm öğretmen ve öğrenciye hitap edecek şekilde hazırlanmaktadır dolayısıyla tek bir öğrenci ya da öğretmen için bireysel mükemmel değildir (McGrath, 2002).

Tüm ihtiyaçlara cevap veren her durumda işe yarayan bir ders kitabı yoktur. Çünkü her öğrenci farklıdır ve her öğrenciye hitap edebilmek pek de mümkün değildir. Bu durumda öğretmen bireysel farklılıkları da göz önünde bulundurarak öğretim yapmalıdır. Öğretmem ders kitabına sıkı sıkıya bağlı kaldığı takdirde öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına cevap veremez. Bunların yanı sıra kötü bir ders kitabı da eğitim öğretim sürecini oldukça kötü etkilemektedir ve derste sadece tek bir kaynak kitap kullanılması öğretimde çeşitliliği azaltır ve daha az öğrenciye ulaşılmasına sebep olabilir. Basit ve gereksiz bilgiler içeren ders kitabında ise öğrenci dersten sıkılabilir dikkati dağılıp dersi dinlemeyebilir (Kurt, 2023).

Ticari amaçlı hazırlanan ders kitaplarının bir diğer sınırlılığı ise öğrenciyi dersten uzaklaştırabilir. Derste tek kaynak olarak kullanılan ders kitabı aynı formatta ilerlediği için yılsonuna kadar farklı konuyu aynı tarzda anlatılmasına sebep olacağından öğrenciyi dersten soğutmaya sebep olabilir dikkatinin dağılmasına neden olabilir. Aynı zamanda ders kitabının öğretmen kontrolünde kullanılmaması da bazı problemlere neden açabilmektedir. Öğrencinin anlamadığı kavramların anlaşılmasında öz güvensizlik yaratacak öğrencideki akademik başarıya da etkileyebilir. Bu durumun yaşanmaması için öğretmenin öğrenciler için anlaşılır şekilde bilinmeyen kavramları anlatması gerekir (Henning, 1996).

2.6.10. Ders Kitabının Hazırlanması ve İncelenmesi

Ülkemizde okullarda okutulan ders kitabının hazırlanması ve sunulması Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na aittir. MEB'e bağlı olan bu kurum Türk eğitim sistemine bağlı olup ilke ve politikaları benimseyip, ders kitaplarını ve tüm eğitim materyalleri belirleyip sunan, toplumumuzun ihtiyaç duyduğu bilgileri gelecek kuşaklara aktarmayı amaç edinen bir kurumdur. Değişen dünyada değişen Türkiye'yi baz alıp güncelliğini daima korumaktadır (MEB, 2023).

MEB TTKB (2023)'e göre ders kitabının ölçütleri;

Ders kitaplarında eğitsel tasarım

- Kazanımlar
- İçerik
- Görsel Tasarım
- Dil ve anlatım
- Ölçme ve Değerlendirme Süreci

Ders Kitaplarında Eğitsel Tasarım

Ders kitabı eğitim sürecindeki en önemli kaynaklardan biridir. Bu durumda ders kitabının bir kişi hazırlaması yerine uzman bir ekip ile hazırlanması gerekmektedir. İyi bir ders kitabı hazırlanması için muhakkak çeşitli uzmanlık alanlarındaki kişilerin bir araya gelip bilgileri düzenlemeleri gerekmektedir. Eğitsel tasarım bölümünde görsel tasarım, öğrenme- öğretmen süreci, dil-anlatım ve değerlendirme konu başlıklarında inceleyebiliriz.

- a) *Kazanımlar*: Bütün derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de kazanımlar vardır. Kazanım çocuğun ders sonunda bilmesi, uygulaması ve yapması gereken beceri, tutum ve bilgilere denir. Sosyal bilgiler öğretim programındaki değer ve yaklaşımların harmanlanması ile öğrencilere verilmesi gereken bilgiler sistemli hale getirilir. Eğitim programında davranışlar hazırlanmış ise, istenilen konuma ulaşma, basamak ve sınırları çizilmiş demektir. Ders kitabını hazırlayan kişiler bunu kendilerine ölçüt olarak alıp hedefe giden basamakları açık bir şekilde öğrenciler iletebilir (Kılıç ve Seven, 2011). Sosyal bilgiler dersindeki kazanımların öğrenciye verilirken tüm ünitelere yerleştirilmelidir. Verilen kazanımlar bir sonraki konuya da hazırlamalıdır. Yani sadece o dönemi değil bir sonraki döneme de temel oluşturmalıdır. Dolayısıyla kazanımlar aslında bir zincir halkasına benzetilebilir. Hazırlanan ders kitabı öğretim programı ile doğrudan ilişki içinde olmalı. Öğrenciye verilmek istenen kazanım tüm ders kitaplarındaki etkinliklere sindirilmiş olmalıdır. Ders kitabındaki kazanımların gerçekleşmesinde muhakkak dikkat edilmesi gereken hususlar; güncellik, yansıtıcı-sorgulama, yerellik, geçmiş bugün gelecek bağlantısı ve zaman süreklilik değişim ve esneklik gibi ilkeleri dikkate alınmalıdır (Oral, 2005).
- b) *İçerik*: Dersin kazanımı belirlendikten sonra içerik belirlenir. Kazanıma uygun bir şekilde içerik oluşur. Aslında bize ne öğretmeliyiz? Sorusunun cevabını içerik verir. İçerik dersin vermek istediği hedeflerle tutarlı olmalıdır. İçerik hazırlanırken mutlaka öğrencilerin, bilgi düzeyi, becerileri, ilgi ve tutumları dikkate alınmalıdır (Oral, 2005:84). İçerik hazırlanırken konular basitten karmaşığa, kolayda zora ve yakından uzağa ilkelerine uygun olmalıdır. İçerik hazırlanırken en önemli nokta; öğrencinin geçmiş bilgilerini göz önünde tutarak öğrencilere şu an ve gelecek bilgilerini aktarmak olmalıdır. Ders kitaplarındaki içerik çağın ihtiyaçlarını karşılayacak öğrenciye içinde bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel bağlarını kurabileceği bir formatta hazırlanmalıdır. Ders kitaplarında öğrencilerin dikkatini çekebileceği içerikler olmalıdır

Öğrenci ilgisini çekmeyen bilgiyi öğrenme güçlük çekeceği için mutlaka öğrenci için eğlenceli bilgiler olmalıdır (Oral, 2005:85).

İçerik hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar (Kılıç ve Seven, 2011);

- Öğretim programına uygunluğu
- Dersin öğrenme ilkelerine göre hazırlanmalıdır
- Öğrencinin bilgi düzeyine göre planlamalıdır

- İçerik ders programına uygun zaman dilime uygun hazırlanmalıdır
- Kolaydan zora, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, yakından uzağa ilkelerine uygun hazırlanmalıdır
- Öğrencinin zihinsel düzeyine göre hazırlanmalıdır
- İçerikler birbirleri ile bağlantılı olmalıdır
- Kronolojik sıraya göre hazırlanmalı
- Ders kitabındaki içerik yukarıdaki maddelere göre hazırlanmalıdır. İçerik; güncel, objektif, öğrencinin hazır bulunuşluğuna uygun olmalıdır. Günlük hayata uygun olmalıdır.

c) *Ders Kitaplarında Görsel Tasarım:* Ders kitaplarında çocuklar için en eğlenceli ve ilgilerini çekecek bölüm görsellerdir. Resim, grafik, fotoğraf ve diyagram gibi görsel öğeler ders kitabını zenginleştirir. Ders kitabında kullanılacak olan görsel öğeler çocuğun seviyesine uygun, içerikle ilgili bağdaşmalıdır. Tüm kitapta görseller birbiri ile tutarlı olmalıdır. Kitapta kullanılacak öğeler öğrenciye konuya dair hem merak uyandırmalı hem de açıklayıcı nitelikte olmalıdır. Sayfa da aşırıya kaçmadan görsel öğeler kullanılmalıdır. Ders kitaplarında metin ile bütünleşecek şekilde görsel verilmeli metni bölmemeli belirli bir sistemde yerleştirilmelidir. Görsel tasarımlarla konunun özeti sağlanır. Bazı konularda uzun uzadıya anlatılması gereken konular görsellerle özet halinde daha kolay anlaşılmasını sağlayabilir. Görseller metnin anlatamadığı ve anlatmakta güçlük çektiği yerlerde görseller kullanılabilir. Kitaplarda kullanılan görsel öğelerin artması eğitimde kaliteyi yukarı seviyeye çıkartmıştır. Görseller ders kitaplarında aslında bilgiyi desteklemek ve ilgiyi arttırmak için verilir. Ancak ders kitaplarında görseller doğru şekilde kullanılmadığı takdirde birçok olumsuzluklara da yol açabilir bunlardan bazıları da şunlardır; Öğrencinin yaş düzeyine uygun olmayan görsellerin kullanımı, mat ve soluk renklerin olması, sayfalardaki görsellerin birbirleri ile tutarsız olması, grafik ve tabloların öğrenci tarafından anlaşılmması gibi durumlarda öğrenciler görsellerden yararlanamaz ve sayfa düzenini bozup gözü yormasına sebep olabilir (Seven, 2001; Dündar, 2008; Karapınar, 2017; YÖK/Dünya Bankası, 1999).

d) *Ders kitaplarında Dil ve Anlatım:* Ders kitapları ne kadar içerikle donatılırsa donatılınsın görsellerle süslenmeli eğer doğru bir dil ve anlatım kullanılmamışsa eğitsel açıdan zayıf kalmış demektir. Kitap düzgün bir Türkçe ile yazılmalıdır. Yabancı kelimelerde uzak, sade anlaşılır net ve açık olmalıdır. Öğrenci kitabı

okurken ne demek istediği anlamalı bir başkasına sormaya gerek duymamalıdır. Ders kitabı sınıf düzeyine ve öğrencinin yaşına uygun olmalıdır (Demirel, 2000). Sözcükler ilk anlamı ile kullanılmalı, imla kurallarına uygun yazılmalı ve argo hiçbir kelime kullanılmamalıdır. Bilinmeyen kelimeler kullanılmaktan kaçınılmalıdır (Çalık, 2001:107).

e) *Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme Süreçleri:* Ders kitaplarında verilmek istenen bilginin ne kadarını öğrendiğini ne kadarını öğrenemediğini belirleyen bir adımdır ölçme ve değerlendirme. Kısaca öğrencinin ne kadar öğrendik? Öğretmenin ne kadar öğretebildik? Sorusunun cevabını aldığı aşamadır. Ders kitaplarında ünite sonu değerlendirmeler ve konu sonunda değerlendirmeler yapılır. Sadece ünite sonunda değerlendirme yetersiz olacaktır ki konu içinde de sorular ve etkinliklerle kazandırılmak istenen davranış ve bilgileri ölçülmektedir (Kılıç ve Seven, 2011).

Ders kitabında ara değerlendirmede sorulacak olan soruların çeşitliliği (Kılıç ve Seven, 2011);

Uyarıcı niteliğindeki sorular: Bu sorular çocuğun dikkatini çekebilecek sorulardır. Konuya olan ilgisi artar.

Geliştirici niteliğindeki sorular: Öğrenci öğrendiği bilgiye zihninde kalıcı hale getirebilmesi için, geliştirici sorular ile karşılaşmalıdır. Bu sorular ile öğrendiği bilgiyi zihninde yerleşip unutmamasını sağlar.

Pekiştirici niteliğindeki sorular: Öğrenciye kontrol ve tekrar amacıyla sorulan sorulardır.

Araştırma niteliğindeki sorular: Öğrenilen bilgiyi öğrencide zenginleştirmek için sorulan sorulardır. Bu sorular sayesinde öğrenci eleştirel bakış açısı ile bilgileri eleştirmesini sağlar.

Ders Kitabının Fiziksel Özellikleri

Öğrencinin ders kitabında ilk baktığı şey fiziksel özellikleri olur. Bu yüzden öğrencinin dikkatini çekebilmek gerekir. Bir ders kitabında bulunması gereken fiziksel özellikler;

- Kitabın ağırlığı
- Kitabın baskı özellikleri
- Kitabı ciltleme
- Kitabın boyutu

- Kitaptaki yazı büyüklüğü
  - Kitabın forma sayısı
- a) *Kitabın ağırlığı:* Öğrenciler küçük yaşlarda birçok kitabı taşımak zorunda kalırlar. Bu durumda onlara daha ağır kitaplar taşımak yerine olabildiğince hafif kitaplar hazırlamak gerekmektedir. Ders kitabında gereksiz bilgi ve görsellere yer verilmesi durumunda kitap kalınlaşacak ve öğrenciler için fiziksel sorunlar ortaya çıkacaktır. Böyle bir durum olmaması için öğrencilerin fiziksel ve zihinsel durumları göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır (Kılıç ve Seven, 2011).
- b) *Kitabı ciltleme ve baskı özellikleri:* Kitabın uzun ömürlü olabilmesi için ciltleme işi önemlidir. Ciltlemek önemli bir zanaattır. Doğru yapılmadığı takdirde kitap kolayca yıpranıp, parçalanabilir. Üç şekil ciltleme yöntemi vardır, bunların ilki iplik veya tel ile örme bu yöntem en uzun ömürlü olanıdır fakat yapımı zahmetli ve maliyetli olduğu için pek fazla kullanılmamaktadır. İkincisi ise tutkallama yöntemi ile presleme bu yöntem oldukça fazla tercih edilmektedir. Hem yapım aşamasından hem de maliyeti düşük olmasından dolayı tercih edilir. Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken nokta tutkalın doğru oranda kullanılması sayfalardan taşmaması gerekir. Son teknik üçüncü tekniktir plastik veya metal spiralleme bu yöntem ise yazı alanındaki kâğıdın sol veya sağ kenarlarında bırakılmış olan boşluğu önleyen bir tekniktir. Maliyetinden dolayı pek fazla tercih edilmeyen bir yöntemdir (Kaptan vd., 2005:194). Ders kitaplarında en sağlıklı olanı birinci sınıf kalitedeki hamur kağıtlar tercih edilmelidir. Baskılama işe dikkatli yapılmalı sayfalardaki mürekkepler birbirine geçmeyecek ve görseller silik çıkmayacak şekilde basılmalı. Renklerin canlı ve uygun tonlarda hazırlanması gerekir.
- c) *Kitabın boyutu:* Kitabın uzunluğu genişliği kitabın boyutuyla ilgili konulardır. Öğrencinin düzeyine göre kitabın boyutu değişmektedir. Küçük yaş gruplarında yazının büyüklüğü, görsellerin fazlalığı ile kitabın boyutu artmaktadır. Öğrencinin düzeyi arttıkça yazının boyutu küçülür ve kitabın boyutu da değişir. Ders kitaplarında verilecek bilginin ağırlığını iyi ayarlamak gerekiyor eğer fazla bilgi yüklenirse kitap büyücek ve hem ağırlaşacak hem de eğitim kalitesini düşürecektir (Kılıç ve Seven, 2011).
- d) *Kitabın yazı büyüklüğü:* Okula yeni başlayan öğrenciler okumayı yeni öğrendikleri için yazının puntosu büyük olması gerekmektedir. İlerleyen sınıflarda bu punto düşürülür. Dikkatin dağılmaması ve gözü yormamak için ikiden fazla yazı karakteri kullanılmamalıdır. Ders kitaplarında 1. Sınıflarda 24 ile 20 punto arası olabilir. İkinci

sınıflarda ise yazının büyüklüğü 18 punto olup 3.sınıflarda ise 14 punto büyüklüğünde, 4. Ve 5. Sınıflarda ise daha küçük 12 punto olup üst sınıflarda 10 puntoya kadar düşmektedir (Kaptan vd., 2005).

- e) *Kitabın forma sayısı:* Ders kitapların hazırlanmasında forma yöntemi kullanılmaktadır en büyük forma 20 sayfalıktan oluşur. Sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için 2023 yılında MEB tarafından düzenlenen forma sayıları ve ebatları; 4. ve 5. sınıflarda 12-14 forma sayısırken 6. sınıflarda 17-19 iken 7. sınıflarda 18-20 forma sayısına kadar çıkmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitabının ebadı 19,5 cm 27,5 cm olarak hazırlanmaktadır.

Ders kitabında olması gereken özellikler

- a. *Ön kapak:* İlgili ve dikkat çekici şekilde düzenlenmelidir. Renklendirilme ve sağlam bir kapak yapılmalı. Ön kapakta bulunması gerekenler (MEB, 2004:389);
- Kitabın adı,
  - Kitabı kullanacak okulun adı ve sınıf düzeyi,
  - Kitabın yazarın adı ya da birden fazlaysa yazarların adı,
  - Kitabın basıldığı yayınevinin adı ve amblemi,
  - Kitabın kapağında konuyu tanıtıcı resimlerin bulunması gerekir.
- b. *İç kapak:* Ön yüzünde ders kitabının adı bulunur. Ön yüzüne kitabın kullanılacağı okul ve sınıf düzeyi daha sonra kitabı hazırlayan ya da hazırlayanların adları, kitabın basım yeri ve tarihi ve muhakkak Talim ve Terbiye Kurulu'nca verilen onay yazısı (tarih ve sayısı ile) bulunmalıdır (MEB, 2004). İç kapağın arka yüzünde; ise telif hakkı, baskı kararı veya onayı, yazarların dışında kitabın hazırlanmasına katkısı bulunanların adları ve soyadları, genel yayın seri ve dizi numaraları bulunmalıdır (MEB, 2004).
- c. *Arka kapak:* Basımevi, adresi telefon numarası, kitabın fiyatı ve üzerinde ISBN yazısı ve kaç adet yazıldığı son olarak basım yılı yer alır (MEB, 2004).
- d. *Kitabın sırtı:* Dört ve dörtten fazla formadan oluşan kitaplar için kullanılır. Sırt bölümünde kitabın adı, sınıfı, yazarın veya varsa çevirenin adı yayınevinin amblemi ve kitabın basım yılı yer alır (MEB, 2004).
- e. *İstiklal marşı ve Türk bayrağı:* Kitaplarda genellikle istiklal marşı ve Türk bayrağı aynı yerde bulunur. Kitaplarda Türk Bayrağı'nın "Türk Bayrağı ve Kanunu" ile "Türk Bayrağı Tüzüğü"ne uygun olarak, baskısına ve bayrağın rengine dikkat edilmesi ve daha çok sanki bayrak dalgalanıyormuş gibi bir görüntü ile ders

kitaplarında bulunması gerekir. İstiklal Marşı ise sınıf düzeylerine göre kıta sayısı değişmektedir. Mesela ilköğretimin birinci ve üçüncü sınıflarında ilk iki kıta yer alırken dördüncü ve sekizinci sınıfları ile ortaöğretimde on kıta olarak ders kitaplarında bulunmalıdır (MEB, 2004).

f. *İçindekiler bölümü:* Öğrencinin kitapta aradığı bilgiyi kolayca bulması için içindekiler bölümü yer alır. İçindekiler bölümü önemli bir alandır çünkü kitapta en çok kullanılan yerlerden biridir. Bu bölümde gereksiz konu başlıklarına yer verilmemeli ünite ve başlıkları sayfa numaraları ile verilmelidir. Üniteler arası konular birbirinden ayrılması için farklı renkte olabilir veya kesitli çizgilerle ayrılabilir (MEB, 2004).

2.7. Nitelikli Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Olması Gerekenler

Sosyal bilgiler ders kitabı çağa ayak uydurarak yapılandırmacı anlayışa göre hazırlanmıştır. Yapılandırmacı kuramında öğrenci pasif değil aktiftir. Bu yaklaşımda öğrenci bilgiyi zihninde kendisi yapılındırır. Bu kuramda öğrenme öğrenciye bırakılır, sorumluluk öğrenciye aittir.

Yapılandırmacı yaklaşımda bilgi, hiçbir zaman kişiden ayrı asla düşünülemez. Bilgi bireysel olarak oluşturulduğundan insanların içindedir. Ders kitabı hazırlanırken bu yaklaşım doğrultusunda düzenlenir. Öğrenciye hazır bilgi sunmak yerine öğrencinin bilgiyi merak etmesi, geçmiş bilgileri harekete geçirerek öğrenmeye açık hale getirmesi gerekmektedir. Geleneksel didaktik bir şekilde sunmak yerine öğrenciye rehberlik edecek bilgiler verilmelidir. Bu konuda kitap hazırlama süreci oldukça önemlidir (Özden, 2003).

İyi bir sosyal bilgiler ders kitabı öğrenciyi merkeze getirip öğretmeni rehber rolüne almalıdır. Kitapta Türk gelenek ve göreneklerine uygun başlıklarla görseller hazırlanmalıdır, kitap öğrenciyi araştırmaya sevk etmelidir. Konular belirlenir ve hazırlanırken öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını göz önünde tutmak gerekir. Konu ile ilgili örnekler verildiğinde öğrencinin günlük hayatından örnekler verilir. Bilgi örnekler ile somutlaştırılır. Konular arasında farklı bir disipline geçiliyorsa gereksiz bilgi vermekten kaçınılır ve öğrenciye ihtiyacı olan bilgi verilir. Kitap öğrenciye seçenek sunarak kendi bilgisini bulmasını sağlamalı. Tek bir bakış açısı yerine birçok bakış açısı vermelidir (Kabapınar, 2002).

Yeni Sosyal Bilgiler ders kitabında aranacak özellikler Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinin 2560 sayısında belirlenmiştir;

- Kitaplar öğrencinin göz sağlığına dikkat ederek hazırlanmalı ve estetik açıdan uygun olmalı
- Ders kitabında konuların ilerleyişi belli bir sisteme göre ilerler
- Konular yardımcı öğelerle desteklenerek öğrenci için daha kolay hale getirilir
- Kitaplar programa uygun olarak ayarlanır.

Ders kitabı olarak değerlendirmek için bir kitabı o dersin programı ile örtüşmesi gerekmektedir. Böylelikle dersin hedef ve davranışların gerektirdiği teknikleri hayata geçirmek için ders kitabı bir araçtır. Bu pencereden bakınca ders kitabı birçok amacı yerine getirebilen bir araçtır (Kılıç ve Seven, 2011).

Sosyal bilgiler kitabının nitelikli olması için, öğrenciyi merkeze almalı, öğrenciye teknoloji kullanmaya teşvik etmeli, öğrenciye araştırma yapmasına bilgiye en doğru yol ile ulaşmaya sağlamalı. Ders kitabı öğrencinin ilgi ve tutumlarını göz önünde tutarak, içinde bulunduğu toplumun maddi manevi, gelenek ve göreneklerini, örf adetlerini tanıtır ve bunları gelecek nesillere aktarmayı amaçlar. Dünya ile bütünleşen evrensel düşünebilen bilinçli birey yetiştirir. İyi bir sosyal bilgiler ders kitabında gereksin bilgiler yer almaz. Örnekler çocuğun günlük yaşantısından verilir öğrencinin algılamasında zorladığı seviyesine uygun olmayan soyut örneklerden ve kavramlardan uzaklaşır (Gülersoy, 2013).

İdeal bir sosyal bilgiler ders kitabı için Türkiye haritasının olması gerekir. Öğrencilerin ders esnasında öğrendikleri bilgileri harita üzerinde pekiştirmesi gerekir. Bilginin kalıcı olabilmesi için farklı materyaller kullanılmalı ve sosyal bilgiler dersi içinde bunlardan en uygunu harita kullanmaktır. Sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinin başlıca çok zengin olması kitabın da görsellerle desteklenmesi gerektiğini ortaya çıkarır. Kitabın mutlaka günlük hayatla bağlantılı olmalı öğrenciye somut bilgiler sunabilmelidir. Değişen ve gelişen teknolojiye ayak uydurup içerisinde bazı bağlantılar bulundurup hem öğrenciyi araştırmaya sevk etmeli hem de teknolojiyi eğitim de kullanılır hale getirilmelidir (Ersoy ve Ayaydın, 2023).

2.8. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Materyaller

Her derste olduğu sosyal bilgiler dersinde de araç gereç oldukça önemlidir. Ders kitapları doğru kullanıldığı vakit öğrenme öğretme sürecinde bilgiler daha somut hale gelir ve daha kalıcı olur. Hayatımızda sürekli olarak teknoloji ilerlemektedir. Okullarda sınıflarda

hatta birçok yerde eğitimde teknolojinin alanı artmaktadır. Eğitimde daha da kaliteli ve nitelikle bir ortam sağlamak için programla doğrudan ilişkisi olan materyaller kullanılması şarttır. Eğitim materyallini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz dersin sunum içeriklerini kapsar. Bu araçlar geçmişten günümüze değişmektedir. Tebeşir tahtadan başlayıp en ileri teknolojilere kadar gitmiştir (Yanpar Şahin, 2004:282). Teknoloji ile istenilen becerilerin ve bilgilerin kazanılmasında kolaylık sağlanacaktır (Kılıç, 2003).

Sınıflarda öğretmenin en asli görevi öğrenciye öğreteceği kazanımlarla ilgili hedef-davranışlarını kazandırmasını sağlamaktır. Bunu sağlaması için en uygun yol gerekli eğitim araç ve yöntemlerini kullanmasıdır (Çilenti, 1998:124).

Öğrenme becerisi duyu organlarımız ile sağlanır. Bu duyu organlarına en iyi ve doğru uyarıcıları verilmesi ve alıcının bunu doğru bir şekilde algılaması ve yorumlaması gerekmektedir. Eğer bir öğrenme ortamında ne kadar çok duyu organına hitap edecek unsur var ise öğrenme bir o kadar kalıcı hale gelmektedir. Ders esnasında hiçbir materyalle olmayan bir sınıfta öğrenci içinde öğretmen içinde sıkıcı olacaktır (Özdemir, 1998:93).

Materyal kullanımı daima öğretimi daha zevkli kalıcı hale getirir. Özellikle görsel materyallerin diğer uyarıcılardan daha etkili olduğunu söyleyebilir ve materyaller sadece eğitim alanında değil birçok iş kolunda önemli bir noktadadır. Peki, doğru bir materyalli derste nasıl seçmeliyiz bu çok önemli noktalardan biridir. Mesela bir el kuklası o konu için bir bilgisayar sunumundan daha etkili olabilir, aslında buradan şunu anlayabiliriz önemli olan nokta en iyi teknolojiyi kullanmak değil doğru yerde doğru zamanda konuya uygun materyalleri seçmektir (Yanpar Şahin, 2004:282).

Sosyal bilgiler dersinde kullanılan modern eğitim araç gereçleri;

Görsel araçlar;

Resimler: İlkokul seviyesi için önemli ve eğlenceli bir öğretim aracıdır. Öğretmenin derste konuyla ilgili bir koleksiyon yaratması ünitelere uygun şekilde resimleri dosyalamalıdır. Resim daima öğrencilerin ilgisini çeker ve iz bırakır (Nas, 2000:189).

Afiş: Afişler tek sayfaya hazırlanan büyük resim ve yazılı olan konuyu tanıtan bir görsel araçtır. Sosyal bilgiler dersine uygun afişlere bakıldığında özel gün ve haftaları çevreyle ilgili, sağlıkla ilgili çeşitli afişler yer almaktadır (Polat ve Özkaral, 2020).

Poster: Posterler büyük ebatlardaki resimlerdir. Sosyal bilgiler dersine uygun Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış ülkemizin önemli noktalarında tarihi ve doğal

güzelliklerini gösteren posterler vardır bunlar öğrencilere ders içinde gösterilmeye uygundur (Erden, 2017).

Grafikler: Grafik bir durumun gelişmesini, değişmesini bizlere gösteren ya da birden fazla iki olgunun arasındaki ilişki karşılaştırma yapan, çizgilerle anlatılan şekillerdir (Doğanay, 2002). Grafikler sayesinde konu daha da somutlaşır. Aynı zamanda sayısal değerler olacağından öğrenciye yorumlama yeteneği de kazandırır (Başaran, 1985:29).

Levhalar: Bu araçların en güzel yanı bir kez hazırlandığı öğretmen sınıfta tekrar tekrar kullanma şansına sahip olabilir. Levhaların özellikleri tek bir levhanın bir fikri göstermesi gerekmektedir (Küçükahmet, 1995:103).

Düz Resimler: Düz resimler fotoğraf makinesiyle çekilmiş herhangi bir resim, kitap, gazete, dergi gibi basılı materyallerde basılan resimlerin hepsine düz resimler denilmektedir. Öğretmen düz resmi en iyi derste doğal afetlerle ilgili gazete haberlerini sınıfa getirerek gösterebilir (Küçükahmet, 1995:102).

Projeksiyon Makineleri;

Öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi, beceri ya da davranışları konuyla ilgili grafikler, resimler, çizimler, fotoğraflar, krokiler gibi birçok araç gereçlerle öğrenciye sunulabilir (Sönmez, 1997:160). Hemen hemen her konuda sosyal bilgiler dersinde projeksiyondan faydalanılabilir.

Slayt Projeksiyon Makinesi ve Slayt: Dersten önce hazırlanmış slaytların ekrana yansıtılarak dersin işlenmesiyle kullanılan bir görsel araçtır. Slaytlar eşliğinde dersin anlatılması dersi daha ilgi çekici yapacağı gibi slaytların çok uzun metinlerle ya da az görsellerle hazırlanması dersi sıkıcı hale de getirebilir (Tutaysalgır, 2006).

Tepegöz Projeksiyon Makinesi: Tepegöz bir hedef kitleye görüntüleri görüntülemek için kullanılan bir slayt projektörü çeşididir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2010).

Film Şeridi Projeksiyon Makinesi: Makine ile çalışan fotoğraflar hakkında tek tek bilgi veren film şeritleridir. Bu makineler kolay kullanıma sahiptir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2010).

Opak Projektör (Episkop) Makinesi: Her türlü saydam olmayan, fotoğraflarda veya resimlerde kullanılır. Sosyal bilgiler dersi içinde özellikle resimlerde ya da şemaların toplu halde incelenmesinde yararlı olmaktadır (Çilenti, 1998:83).

Nesne ve Modeller;

Nesneler: Öğrencide kalıcı ve somut öğrenmeyi sağlar. Çevremizde eğitim amaçlı birçok nesne bulunmaktadır. Sosyal bilgiler dersine oldukça uygundur. Mesela eski uygarlıklardan kalan yazılı yazılı olmayan, eşyalar gibi birçok araçlar vardır (Sönmez, 1997:57).

Modeller: Sınıf ortamında getirilemeyen büyüklüğü ebatları nedeniyle çıplak gözle görülemeyen nesnelere en yakın gerçeklikle haline getirip sınıf ortamına taşınmasıdır. Mesela buna sosyal bilgiler dersi için en çok kullanılan model yer küredir. Bu modelle öğrenci daha somutlaştırır bilgiyi. Bir diğer örnek ise yeryüzü şekillerini anlatırken dağlardan, ovalardan bahsederken modellerle anlatımı yapılmaktadır (Erden, 2017:178).

Basılı Materyal, Haritalar ve Atlaslar;

Ders Kitabı: Eğitim öğretim sürecinden vazgeçilmez bir materyaldir. Ders esnasında en çok kullanılan araç ders kitabı olduğu söylenebilir (Yanpar Şahin ve Yıldırım, 1999:47). Sosyal bilgiler dersinde de bu durum böyledir en çok tercih edilen kaynak ders kitabıdır. Öğretmen ders kitabının esiri olmadan dersi kitabını kullandığı takdirde en doğru öğrenim süreci başlar. Ders kitabı özeti iyi yapılmış, dersin vermek istediği kazanımları hedefleyen, etkinliklere yer veren, tanımlar var açıklamalar yapan ayrıca resim ve şema, grafik gibi görsel materyaller ile çeşitlendirilen kaynaktır (Erden, 2017:183).

Çalışma Kitapları: Ders kitaplarıyla paralel ilerleyen, kazanılması hedeflenen bilgilerin, becerilerin ya da davranışların daha iyi kazanılması için çalışma sağlayan yardımcı kitaplardır (Erden, 2017:83).

Başvuru Kitapları: Genellikle bu kitaplar ya kronolojik sıra ile ya da alfabetik sıra ile ilerler. Bunlara örnek olarak sözlük, yıllık ve ansiklopedi örneklerini verebiliriz. Bu kitapların en güzel yanı öğrenciyi kendi başına araştırmaya sürükler ve geliştirir (Erden, 2017:83).

Haritalar: Harita için sosyal bilgiler dersinin en önemli materyallerinin başında geldiğini söyleyebiliriz. Hem coğrafi bilgilerde hem de tarihi bilgilerde en çok başvurulmuş kaynaktır haritalar. Haritalar sayesinde hem öğrenciye kendi bulunduğu konumu gösterir hem de diğer bölgeleri ve hatta ülkeleri. Sadece coğrafya alanında tarihi bir olayın ya da savaşın nerede meydana geldiğini kavrar ve olayları daha iyi anlamasına yardımcı olur (Yanpar Şahin, 2004).

Atlaslar: Kullanım rahatlığı ve işlevi sayesinde sosyal bilgiler dersinde oldukça yararlı bir materyaldir. Öğretmenlerin sınıf içinde öğrencilerden atlasları aktif olarak kullanmasını sağlamalıdır. Atlas kullanan öğrencilerin harita anlama ve kullanma becerileri gelişir (Yanpar Şahin, 2004:295). Atlaslarda tıpkı haritalar gibi hem coğrafya hem de tarih alanlarında kullanılır. Atlas ve haritanın sosyal bilgilerde önemli kullanım alanları vardır.

Önemli olayları anlatırken ya da Türkiye'nin iklim özelliklerini, şehirlerini, doğal kaynaklarını gibi konuları öğrenirken atlas ve haritalardan yardım alınır. Atlas genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır öğretmen dersine en uygun atlası seçer ve sınıf ortamında kullanır (Girgin vd., 2001:55).

Yazı Tahtaları;

Tebeşir Tahtası: Ders esnasında kullanımı en kolay materyaldir. Bu materyalin en güzel yönlerinden biri dersin her anında bulunması anlık olarak kullanılabilir olmasıdır. Sosyal bilgiler dersinde öğrenciyi sıkmadan az ve anlaşılır şekilde kullanılmalıdır (Yanpar Şahin, 2004:298).

Manyetik Tahtalar: Bu tahtanın özelliği nesnelere tutma özelliğinin olmasıdır. Bu tahta üzerine her türlü metal nesne tutturulabilir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2010).

Kumaş Tahtalar: Öğretmen önceden hazırladığı kumaşın resim, yazı veya grafikler yapıştırarak kullanır. Sosyal bilgiler dersinde bu tahtalar sınıfta ya da okullarda ünite köşesi olarak kullanılır (Erden, 2017:187).

Görsel İşitsel Araçlar;

Televizyon: Televizyon geniş kitlelere ulaşabilen ve haberleşmeyi sağlayan bir kitle iletişim aracıdır. Televizyon bir ekran içinde sesli bir şekilde siyah-beyaz ya da renkli görüntü şeklinde hem göze hem de kulağa yönelik makinedir (Çilenti, 1998:74).

Film Makinesi ve Eğitici Filmler: Film makinaları hareketli bir şekilde görüntüyü ekrana yansıtır. Sosyal bilgiler dersinde eğitici birçok film sınıf ortamında sunulabilir. Özellikle geçmişe dönük dönemleri anlatan filmler. Öğrenciler için en uygun filmler kısa ilgi çekici olanlardır. Öğrencilere izlerken merak uyandırıp acaba ne olacak sorusunu sordurtmalıdır (Sönmez, 1997:159).

Video Kaseti ve VCD: Öğretmenlerin kullanılması için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından birçok video kaset ve cd hazırlanmıştır. Öğretmen sınıfın düzeyine ve konunun içeriğine en uygun şekilde seçmelidir (Yanpar Şahin, 2004:305). Öğretmen mutlaka çocuklara izleteceği video kasetleri önceden izlemeli uygun bulmadığı veya uzun yerleri silmelidir (Yanpar Şahin ve Yıldırım 1999:39). Teknoloji çağında büyüyen çocuklar cd'nin ne olduğunu iyi bilmekte ve sınıf ortamında kullanılması öğrenciyi motive etmektedir. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere eğitici çizgi filmler izletilebilir (Yanpar Şahin, 2004:306).

Bilgisayar: Eğitim sürecinde kullanılması en etkili araçların başında gelmektedir. En güzel özelliği kişiye öğrenimde esneklik sağlamasıdır. Öğrenci tamamen kişiselleştirip kendi öğrenme hızına göre ve kendi ihtiyaçlarına göre öğrenme imkanı bulur (Alkan vd., 1995:100). Sosyal bilgiler dersinde oldukça etkili bir eğitim aracıdır. Mesela öğrenciye yaşadığı şehir veya Türkiye’deki diğer illerden bahsetmek istediğimizde öğrenciye uygun program hazırlanıp kullanılabilir (Sönmez, 1997:59).

Gerçek Kişiler: Konuya hakim uzman kişilerle bilgiye ulaşılır (Yanpar Şahin, 2004:303).

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıkları ele alınmaktadır.

3.1 Araştırma Modeli

Öğretmen ve öğrencilerin sosyal bilgiler ders kitabına yönelik görüşlerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “durum çalışması” yöntemi kullanılmıştır. Bu model çok fazla elemanın evrende olmasıyla, kullanılan evren hakkında bir tespit yapabilmek için kullanılmıştır (Karasar, 1998). Durum çalışması araştırılan konunun detaylı bir değerlendirme yapmak ve ilişkili açıklamalar geliştirmek için kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014). Bu araştırmada sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen ve öğrenciler tarafından kullanma yolları araştırılmıştır. Durum çalışmasında araştırılan durumu etkileyen ve bu durumdan etkilenen faktörler bir arada incelenir (Kıncal, 2020). Bu araştırmada ilk olarak sosyal bilgiler ders kitabı hakkındaki öğretmen ve öğrencilerin görüşme ile nitel veriler toplanmış daha sonra ise veriler kodlanarak kategorize edilmiştir. Durum çalışmalarının en önemli özelliği genellemesidir, fakat araştırmanın sonuçları benzer farklı araştırmalarda veri olarak kullanılabilir (Kıncal, 2020). Araştırma da durum çalışmasının yönteminin tercih edilme sebebi, incelenmesi istenilen durumu keşfedip yorumlamak ve sınıflandırılmış bir sistemin detaylı tanımlanması ve değerlendirilmesi yapılabilmektedir (Merriam, 2018).

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında Adana il merkezinde ortaokullarda görev yapan 781 sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Bu evrenden çalışmanın amacına katkı sağlayacak 20 sosyal bilgiler öğretmeni örneklem olarak seçilmiştir. Öğrenciler için Adana il merkezinde 361 ortaokul evreninden, sosyal bilgiler dersine giren çalışmanın amacına katkı sağlayacak 50 öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Orta Okul Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Ait Demografik Bilgiler

	<i>Değişkenler</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kadın	7	35
	Erkek	13	65
Mesleki Deneyim	1-10	4	20
	11-20	5	25
	21-30	8	40
	31-40	3	15
Öğrenim Durumu	Lisans	19	95
	Yüksek Lisans	1	5

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan katılımcıların %35'i kadın ve %65'i erkek, mesleki deneyimi 1 ile 10 yıl arasında %20'si, 11 ile 20 yıl arasında %25'i, oluştururken 21 ile 30 yıllar arası %40'ı, 31 ile 40 yıllar arası %15'ni oluşturmaktadır. Görüşme yapılan öğretmenlerin sadece biri yüksek lisans eğitimi aldığı diğer 19 öğretmenin ise lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Orta Okul Sosyal Bilgiler Öğrencilerine Ait Demografik Bilgiler

	<i>Değişkenler</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kız	23	46
	Erkek	27	54
Sınıf Düzeyi	5	11	22
	6	15	30
	7	24	48

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin % 46'sını kız öğrenciler oluştururken % 54'nü erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerden % 22'si 5. Sınıf % 30'u 6. Sınıf % 48'i 7. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Sosyal bilgiler öğretmenleri ve ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler ders kitabı kullanımındaki görüşlerini ortaya çıkarmak için yapılan bu çalışmada araştırmacı tarafından öğretmen ve öğrencilere ayrı ayrı hazırlanan yarı yapılandırılmış form kullanılmıştır.

Araştırmada bu amaçla ilk olarak öğretmen ve öğrenciler için benzer çalışmalardan faydalanarak taslak görüş alma formları hazırlanmıştır. Hazırlanan bu taslak formlar için 3 sosyal bilgiler uzmanı; 4 sosyal bilgiler öğretmeni olmak üzere toplam 7 kişiden görüş alınmış ve alınan görüşler doğrultusunda formlara son şekli verilmiştir.

Hazırlanan öğretmen formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kişisel bilgilere yer verilirken ikinci bölümde ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarını tanıma dereceleri, faydalanma dereceleri, içeriği hakkındaki görüşleri, dil ve anlatım özellikleri hakkındaki görüşleri ve ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hakkındaki görüşleri alınmıştır.

Hazırlanan öğrenci formu ise iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilerin kişisel bilgilerine yer verilirken ikinci bölümde ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler ders kitaplarını kullanma durum ve amaçları, dil ve anlatım özellikleri hakkındaki görüşleri, ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hakkındaki görüşleri alınmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplama aracı hazırlandıktan sonra gerekli yasal izinler alınmış ve araştırmanın çalışma grubunda yer alan sosyal bilgiler öğretmenleri ve ortaokul öğrencilerine tek tek ulaşılarak veri toplama aracı uygulanmış ve veriler toplanmıştır.

Uygulama esnasında öğretmen ve öğrencilerin gönüllülük esasına göre hareket edilmiştir. İzin onay formu İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır. Öğretmen ve öğrenci formu verilen bilgiler doğrultusunda uygulanmış ve toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin doldurduğu öğretmen görüş alma formlarının analizi, içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada araştırmacı tarafından veriler incelenir ve kodlanır. Veriler incelenirken önemli olan kavramlar ve temalar kullanılır. Bu çalışmada veriler kodlanırken cümleler-kelime grupları şeklinde kodlanmıştır. Cümlelerin uygun kategoriler altında toplanarak temalar belirlenmiştir. Daha sonra veriler sayılıp frekanslar belirlenip oranların yüzde değerleri hesaplanıp tablolar halinde sunulmuştur. Analizler öğretmenlerin ve öğrencilerin verdiği cevaplar kendi içlerinde sınıflandırılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Analizler için herhangi bir kategori belirlenmeden herhangi bir sınırlandırma yapılmadan gerçekleştirilen alan araştırması nitel araştırmanın derinliğini desteklemektedir (Patton, 2018, s.14).

Yapılan yüz yüze görüşmeler ile elde edilen görüşme formlarında araştırmaya katılan gönüllü öğretmenlerin formları ÖGT1, ÖGT2, ÖGT3, ..., ÖGT20 olarak; öğrencilerin formları ise ÖR1, ÖR2, ÖR3, ..., ÖR50 olarak isimlendirilmiştir.

Bu çalışmada iç geçerliği sağlamak adına, çalışmada kullanılmak üzere hazırlanan görüşme formu için uygulama öncesinde uzman görüşüne başvurulmuştur. Hazırlanan görüşme formu akademisyen ve öğretmenden oluşan iki konu uzmanının görüşleri alınmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerden ise farklı iki öğretmene sorular okutularak; soruların anlaşılabilirlik ve okunabilirlik açısından incelemeleri istenmiştir. Uzman görüşlerinden alınan sonuçlar doğrultusunda; soruların uygunluğu, açıklığı gibi konularda form tekrar değerlendirilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmelerin öncesinde açıklamalarda bulunulmuş ve görüşmelerin süresi yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Öğretmenlerin cevapları bulgular kısmında “bilimsel içerik, dil ve anlatım, ölçme ve değerlendirme” şeklinde sınıflandırılmıştır. Öğrencilerin cevapları ise kullanım durum ve amaçları, dil ve anlatım ve ölçme ve değerlendirme şeklinde sınıflandırılarak incelenip son haline getirilmiştir.

İç geçerliği sınırlayacak faktörler arasında veri çeşitlemesinin yapılamaması; veri toplama aracı olarak sadece yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması gösterilebilir. Dış geçerliği sağlamak için ise, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin analizi ve bulguların nasıl düzenlendiği detaylı olarak betimlenmiştir. Ayrıca çalışmanın katılımcıları çalışmanın amacına katkı

sağlayacak uygun bireylerden oluşmaktadır. Dış geçerliği sınırlayıcı bir faktör olarak ise, öğretmen sayısının 20, öğrenci sayısının da 50 ile sınırlı tutulması gösterilebilir.

Araştırmanın bulguların tamamı yorum yapılmadan değerlendirilmiş ve yazılı çıktı olarak görüşme formları kullanılarak veri kaybı önlenmesi, bulguların yorum yapılamadan sunulması, verilerin sonuç kısmında uygun şekilde tartışılması ve veriler arasında tutarlılığın kontrol edilmesi araştırmanın güvenilirliğini arttırıcı bir etkiye sahiptir.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu kısmında öğretmen ve öğrenciler tarafından cevaplandırılan yazılı görüş alma formunda yer alan öğretmenler için 12 soru, öğrenciler için ise 9 soru yer almaktadır. Öğretmenlerin ve öğrencilerin verdikleri cevaplara ilişkin bulgularla araştırmanın alt problemlerine ilişkin yanıtlar alınmaktadır.

Araştırma sonucunda toplanan bulgular, öğretmen ve öğrenciler iki farklı bulguların sonuçları aşağıda iki başlık altında verilmektedir.

4.1. Öğretmen Görüşme Formu Analiz Sonuçları

MEB'e bağlı okullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerine, derslerde MEB tarafından dağıtılan sosyal bilgiler ders kitabını kullanma yollarına ilişkin sorular sorularak alınan cevaplar analiz edilmiştir.

4.1.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitabını "Tanıma derecelerini" belirlemektir. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo-3'de gösterilmektedir.

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Ders Kitabını Ne Kadar Tanıyorsunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Çok iyi tanıyorum	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT5, ÖĞT6, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT10, ÖĞR11, ÖĞT12, ÖĞT14, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞR20.	14	70
Yeteri kadar tanıyorum	ÖĞT4, ÖĞT9, ÖĞT13, ÖĞT17, ÖĞT18, ÖĞT19.	6	30

Tablo 3 incelendiğinde, ders kitabını çok iyi tanıdığını söyleyen öğretmenlerin %70’ni oluştururken yeteri kadar tanıyorum diyen öğretmenler %30’nu oluşturduğu görülmektedir. Öğretmenlerin ders kitabından nasıl yararlandığını belirlemek için 2. Soruya ait analizin bulgularını Tablo 4’te yer almaktadır.

4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Faydalanma derecelerini” belirlemektir. Bu alt probleme bağlı olarak elde edilen bulgular aşağıda Tablo-4’te yer almaktadır.

Tablo 4: *Dersinizi Planlarken Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Faydalaniyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Yararlanma Dereceleri	Yararlanma durumu	Öğretmen No	f	%
Çok fazla yararlanıyorum	Dersin planlanmasında Etkinlik ve soruları yaparken Konu anlatımı yaparken	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT4, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT10, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT15, ÖĞT17, ÖĞT19.	13	65
Kısmen yararlanıyorum	Ödev verirken Süreyi Planlamak için Müfredat takibi için	ÖĞT5, ÖĞT9, ÖĞT16	3	15
Yararlanmıyorum		ÖĞT6, ÖĞT14, ÖĞT18, ÖĞT20	4	20

Tablo-4 incelendiğinde, 13 öğretmen çok fazla yararlandığını belirtirken, ders kitabını ders planlanmasında, etkinlik ve soruları yaparken aynı zamanda konu anlatımı yaparken kullanmaktadır. Ders kitabından kısmen yararlanan öğretmenlerden 3’ünde farklı yararlandığını belirtmişlerdir. 1 öğretmen (ÖĞT5) ödev verirken yararlandığını söylerken

bir diğeri (ÖĞT9) sadece süreyi planlarken yararlandığını diğere öğretmen ise (ÖĞT16) müfredat takibi yapmak için yararlandığını belirtmişleridir. Ders kitabını ders esnasında hiç kullanmayan öğretmen sayısı ise 4'tür.

4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabı "içeriği hakkındaki görüşleridir." Bu alt probleme bağlı olarak öğretmenlere 6 soru sorulmuştur.

- Konular programda verilen kazanımlara uygun mu?
- Sizce konular, örnekler ve etkinlikler güncel mi?
- Sizce konular için yeterli görseller verilmiş mi?
- Sizce konular öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap veriyor mu?
- Ders kitabında eksik bulduğunuz yerler var mı? Bu durum kitap kullanmanızı nasıl etkiliyor?
- Ders kitabı dışında farklı kaynaklardan yararlanıyor musunuz?

Toplamda 6 tane soru sorulmuştur. Bu sorulara ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5: Konular programda verilen kazanımlara uygun mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Konular kazanımlara uygun	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3 ÖĞT4, ÖĞT5 ÖĞT6, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT9,ÖĞT10, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13,ÖĞT14, ÖĞT15,ÖĞT16, ÖĞT17, ÖĞT18, ÖĞT19	19	90
Konular kazanımlara uygun değil	ÖĞT20	1	5

Tablo-5 incelendiğinde, 19 öğretmenin konular kazanımlara uygun olduğunu söylerken sadece 1 öğretmenin (ÖĞT20) konular kazanıma uygun olmadığını belirtmiştir.

Öğretmenlere sosyal bilgiler ders kitabını güncel bulup bulmadıkları hakkındaki görüşlere ait analiz sonucu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6: *Sizce Konular, Örnekler ve Etkinlikler Güncel Mi? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Konular, örnekler ve etkinlikler güncel	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT4, ÖĞT5, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT9, ÖĞT10, ÖĞT14, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞT17, ÖĞT18,	14	70
Konular güncel değil düzenlemeler yapılabilir	ÖĞT6, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT19, ÖĞT20	6	30

Tablo-6 incelendiğinde 14 öğretmenin sosyal bilgiler ders kitabının konularını, örneklerini ve etkinliklerini güncel bulurken 6 öğretmen ise güncel olmadığını ve düzenleme yapılması gerektiğini söylemiştir.

Tablo-7' de sosyal bilgiler öğretmenlerine konular için yeterli görsellere yer verilip verilmediği sorulmuştur.

Tablo 7: *Sizce Konular İçin Yeterli Görseller Verilmiş Mi? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Fazlasıyla görsel verilmiş	ÖĞT1, ÖĞT4, ÖĞT8, ÖĞT9, ÖĞT10, ÖĞT13, ÖĞT14, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞT20	10	50
Kısmen	ÖĞT3	1	5
Yetersiz, daha fazla görsellere yer verilmeli	ÖĞT2, ÖĞT5, ÖĞT6, ÖĞT7, ÖĞT11, ÖĞR12, ÖĞT17, ÖĞT18, ÖĞT19	9	45

Tablo-7 incelendiğinde öğretmenlerin 10'unu görseller yeterince fazla cevabını vermiştir. 9'u ise yetersiz olduğunu ve daha da artırılması gerektiğini söylerken sadece 1 öğretmen (ÖĞT3) kısmen cevabını vermiştir.

Tablo-8’de sosyal bilgiler öğretmenlerine konular öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap veriyor mu? Sorusuna ait ilişkin bulgular aşağıda yer verilmiştir

Tablo 8: *Sizce Konular Öğrencinin İlgi ve İhtiyaçlarına Cevap Veriyor Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap veriyor	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT4, ÖĞT5, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT9, ÖĞT15, ÖĞT17, ÖĞT18	11	55
Öğrencinin ilgisini çekmiyor	ÖĞT6, ÖĞT10, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT14, ÖĞT16, ÖĞT19, ÖĞT20,	9	45

Tablo-8 incelendiğinde öğretmenlerin %55’i ders kitabının öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını cevap verdiğini söylerken %45’i öğrencinin ilgisini çekmiyor cevabını vermiştir. 9 öğretmenin içlerinde bazı öğretmenlerin (ÖĞT6, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT19, ÖĞT20) verdikleri diğer cevaplarla (konuların güncel olmadığı) tutarlı cevaplar vermiştir.

Tablo-9 da öğretmenlerin ders kitabında eksik bulduğu yerler sorulmuştur. Bu soruya ilişkin bulgular aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 9: *Ders Kitabında Eksik Bulduğunuz Yerler Var Mı? Varsa Hangi Yerler? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmen ifadeleri	Eksik bulunduğu yerler	Öğretmen No	f	%
Evet eksikler var	Daha fazla eğlenceli etkinlikler olabilir, Daha fazla görsel olabilir, Harita eksik, Konu anlatımı yetersiz	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT5, ÖĞT6, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT9, ÖĞT10, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT14, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞT17, ÖĞT18, ÖĞT19, ÖĞT20	19	95
Hayır, eksik yok		ÖĞT4	1	5

Tablo-9 incelendiğinde bir öğretmen dışında (ÖĞT4) bütün öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabında eksikler olduğunu düşünmüştür. Eksik bulmayan 1 öğretmenin (ÖĞT4) Tablo-3, 4, 5, 6, 7 ve 8’deki cevaplarla tutarlı olduğu görülmektedir. Kitapta eksiklerin olduğunu söyleyen bazı öğretmenler (ÖĞT6, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT19, ÖĞT20)

tablo-6 ile uyumlu cevaplar vermiştir. Öğretmenlerin %95'i kitaplarda eksik olduğunu söylemektedir.

Tablo-10'da öğretmenlerin ders kitabı dışında başka kaynak kullandıkları sorulmuştur.

Tablo 10: *Ders Kitabı Dışında Farklı Kaynaklardan Yararlanıyor Musunuz? Yararlanıyorsanız Hangi Kaynaklardan? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmen ifadeleri	Yararlanma Durumu	Öğretmen No	f	%
Evet farklı kaynaklardan yararlanıyorum	Dijital yayın evleri, MEB kazanım testi Atlas, dergi Temel eğitim genel müd. Öğt. Yardımcı kitaplar	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT5, ÖĞT6, ÖĞT8, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT10, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT14, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞT17, ÖĞT18, ÖĞT19 ÖĞT20	19	95
Hayır, başka kaynak kullanmıyorum		ÖĞT4	1	5

Tablo-10 incelendiğinde 19 öğretmenin ders kitabında eksik bulurken sadece 1 öğretmenin (ÖĞT4) eksik bulmadığını görmekteyiz. 1 öğretmenin (ÖĞT4) tablo-9 da ders kitabında eksik bulduğunuz yerler var mı sorusuna verdiği cevapla tutarlı olduğu görülmektedir. Diğer öğretmenlerin ders kitabının yanında çeşitli kitaplar kullandığı görülmektedir.

Bu bölüme kadar sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının içeriği hakkındaki görüşleri yer verilmiştir. Aşağıda öğretmenlerin ders kitabının dil ve anlatım hakkındaki görüşleri yer almaktadır.

4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Dil ve anlatım özellikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?” biçiminde ifade edilmiştir. Bu alt probleme bağlı olarak aşağıdaki 3 soru sorulmuştur.

- Sizce kitabın dili sade ve anlaşılır mı?
- Metinler de sık sık bilinmeyen terimlere rastlıyor musunuz?
- Sizce kitap öğrencinin yeni terimler öğrenmesinde olanak sağlıyor mu?

Soruları yöneltilmiştir. Öğretmenler dil ve anlatım hakkındaki görüşlerini bu 3 soru doğrultusunda sunmuşlardır.

Tablo 11: *Sizce Kitabın Dili Sade ve Anlaşılır Mı? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Evet anlaşılır bir dil var	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT3, ÖĞT4, ÖĞT6, ÖĞT7, ÖĞT8, ÖĞT9, ÖĞT10, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT14, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞT17, ÖĞT18, ÖĞT19.	17	85
Sade değil	ÖĞT5, ÖĞT11, ÖĞT20	3	15

Tablo-11 incelendiğinde 17 öğretmen ders kitabının dilini öğrencilerin seviyesine uygun ve dilini anlaşırken bulurken 3 öğretmen (ÖĞT5, ÖĞT11, ÖĞT20) dili sade bulmamaktadır.

10. sorunun analizine ait bulgular Tablo 12’de görülmektedir.

Tablo 12: *Metinde Sık Sık Bilinmeyen Terimlere Rastlıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Evet bilinmeyen terimler var	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT6, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT15, ÖĞT16, ÖĞT19, ÖĞT5, ÖĞT20	11	55
Az sayıda var	ÖĞT3, ÖĞT4, ÖĞT7, ÖĞT9, ÖĞT17,	5	25
Hayır rastlamıyorum	ÖĞT8, ÖĞT10, ÖĞT14, ÖĞT18	4	20

Tablo-12 incelendiğinde metinde bilinmeyen kelimelere rastlıyor musunuz sorusuna 11 öğretmenin “evet bilinmeyen terimler var” cevabını 5 öğretmenin “az sayıda var” 4 öğretmenin ise “hayır rastlamıyorum” cevapları ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 13: Sizce Kitap Öğrencilerin Yeni Terimler Öğrenmesine Olanak Sağlıyor Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Evet sağlıyor	ÖĞT3, ÖĞT5, ÖĞT6, ÖĞT7, ÖĞT9, ÖĞT11, ÖĞT12, ÖĞT13, ÖĞT15, ÖĞT17, ÖĞT19, ÖĞT4	12	60
Kısmen sağlıyor	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT14, ÖĞT16	4	20
Hayır sağlamıyor	ÖĞT20, ÖĞT8, ÖĞT10, ÖĞT18	4	20

Tablo-13 incelendiğinde öğrencilerin yeni terimler öğrenmesinde olanak sağlıyor mu sorusuna %60 evet sağlıyor cevabını alırken %20 kısmen sağlıyor ve aynı oranda hayır sağlamıyor sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hakkındaki görüşleri nelerdir? Biçiminde ifade edilmiştir. Bu alt probleme bağlı olarak öğretmenlere 1 soru sorulmuştur.

- Sınav sorularınızı hazırlarken ders kitabını kullanıyor musunuz?

Sorularını yönelttik bu soruların cevaplarına ait bulgular Tablo-14’te yer almaktadır.

Tablo 14: Sınav Sorularını Hazırlarken Ders Kitabını Kullanıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğretmenlerin İfadeleri	Öğretmen No	f	%
Açık uçlu sorular hazırlarken faydalaniyorum	ÖĞT1, ÖĞT2, ÖĞT4, ÖĞT13, ÖĞT18, ÖĞT19	6	30
Ders kitabından içerik Açısından faydalaniyorum	ÖĞT3, ÖĞT5, ÖĞT9, ÖĞT10 ÖĞT12, ÖĞT15, ÖĞT16	7	35
Ünite değerlendirme sorularını kullanıyorum	ÖĞT7, ÖĞT17, ÖĞT8, ÖĞT11	4	20
Soru hazırlarken ders kitabından faydalanmıyorum	ÖĞT6, ÖĞT14, ÖĞT20	3	15

Tablo-14 incelendiğinde öğretmenlerin %30'u ders kitabından açık uçlu sorular hazırlarken yararlandığını söylerken %35'i içerik açısından faydalaniyor, %20'si ise ünite değerlendirme sorularını kullanıyorum, %15'i ise soruları hazırlarken ders kitabından yararlanmıyorum cevabını vermiştir.

4.2. Öğrenci Görüşme Formu Analiz Sonuçları

Ortaokul öğrencilerine sosyal bilgiler ders kitabı kullanma yollarına ilişkin soruların analizlerine ait bulgular aşağıdaki tablolarda sunulmuştur

4.2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi öğrencilerin ders kitabını “kullanma durum ve amaçlarıdır.” Bu alt probleme bağlı olarak ortaokul öğrencilerine 5 soru sorulmuştur.

- Sosyal bilgiler ders kitabındaki konular ilginizi çekiyor mu?
- Sosyal bilgiler ders kitabından nasıl yararlanıyorsunuz?
- Ders kitabından yaptığımız ödevler size ne kadar fayda sağlıyor?
- Ders kitaplarından derse hazırlık amacıyla yararlanıyor musunuz?
- Bir konu derste işledikten sonra, ders kitabından konuyu tekrar evde gözden geçirdiğinizi düşünüyor musunuz?

Sorular sorulmuştur ilk sorunun bulguları tablo-16'da verilmiştir.

Tablo 15: Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitabındaki Konular İlginizi Çekiyor Mu? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
7. sınıf 2. Ünite de yer alan Sadece Osmanlı tarihi ilgimi çekiyor	ÖR1, ÖR2, ÖR4, ÖR5, ÖR7, ÖR8, ÖR14, ÖR17, ÖR20, ÖR28, ÖR30, ÖR32, ÖR33, ÖR42, ÖR43, ÖR47	16	32
Konular ilgimi çekiyor	ÖR3, ÖR6, ÖR12, ÖR15, ÖR21, ÖR22, ÖR29, ÖR31, ÖR34, ÖR41, ÖR45, ÖR46, ÖR50, ÖR10, ÖR13, ÖR16, ÖR18, ÖR23, ÖR26, ÖR27, ÖR36, ÖR37, ÖR38, ÖR39, ÖR40, ÖR44, ÖR48	27	54
Hayır ilgimi çekmiyor çünkü çok uzun	ÖR9, ÖR11, ÖR19, ÖR24, ÖR25, ÖR35, ÖR49	7	14

Tablo-16 incelendiğinde öğrencilerin %32'si sadece Osmanlı tarihinin ilgi çektiğini söylerken %54'nün sosyal bilgiler konularının ilgisini çektiğini %14'nün ise ilgisini çekmediğini ve bunun sebebinin konuların çok uzun olduğunu söylemektedirler. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinin ilgisini çektiğini görülmektedir.

Tablo 16: Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Nasıl Yararlanıyorsunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Yazılıya hazırlanırken	ÖR1, ÖR3, ÖR4, ÖR5, ÖR7, ÖR12, ÖR15, ÖR20, ÖR21, ÖR27, ÖR28, ÖR35, ÖR48, ÖR50	14	28
Tekrar yaparken, unuttuğum konulara çalışırken	ÖR2, ÖR6, ÖR8, ÖR9, ÖR10, ÖR11, ÖR13, ÖR16, ÖR17, ÖR18, ÖR19, ÖR22, ÖR23, ÖR31, ÖR34, ÖR36, ÖR38, ÖR40, ÖR41, ÖR42, ÖR46	21	42
Ders kitabından yararlanmıyorum	ÖR14, ÖR24, ÖR25, ÖR39, ÖR43, ÖR47, ÖR49	7	14
Yeni bilgiler öğrenmek istediğimde	ÖR26, ÖR30, ÖR32, ÖR33, ÖR37, ÖR44, ÖR45	7	14
Ödev yaparken yararlanıyorum	ÖR29	1	2

Tablo-16 incelendiğinde öğrencilerin ders kitabından nasıl yararlandığı sorulmuştur. 21 öğrenci ders kitabını tekrar yaparken kullandığını 14 öğrencinin sadece yazılıya hazırlanırken kullandığını 7 öğrencinin hiç kullanmadığını, diğer 7 öğrencinin ise yeni bilgiler öğrenmek istediğinde sosyal bilgiler ders kitabından yararlandığını, aralarından sadece 1 öğrencinin (ÖR29) ödev yaparken ders kitabını kullandığı görülmektedir.

Tablo 17: Ders Kitabından Yaptığınız Ödevler Size Ne Ölçüde Fayda Sağlıyor? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Bilgilerimi pekiştiriyor	ÖR1, ÖR2, ÖR4, ÖR5, ÖR6, ÖR7, ÖR11, ÖR13, ÖR15, ÖR16, ÖR17, ÖR18, ÖR23, ÖR24, ÖR27, ÖR37, ÖR40, ÖR41, ÖR42, ÖR44, ÖR45, ÖR46, ÖR49	23	46
Fayda sağlamıyor	ÖR3, ÖR10, ÖR12, ÖR14, ÖR21, ÖR25, ÖR28, ÖR29, ÖR30, ÖR31, ÖR32, ÖR33, ÖR35, ÖR36, ÖR38, ÖR39, ÖR43, ÖR48, ÖR8, ÖR9, ÖR47	21	42
Sınavlardan yüksek not almamı sağlıyor	ÖR19, ÖR20, ÖR22, ÖR26, ÖR34, ÖR50	6	12

Tablo-17 incelendiğinde öğrencilere ders kitabından yaptıkları ödevlerin kendilerine ne kadar fayda sağladığı sorulmuştur. Aldığımız cevaplara göre ödev yapan öğrencilerin öğrendikleri bilgilerini pekiştirdiklerini 23 öğrencinin cevabı ile tespit edilirken 21 öğrencinin ise fayda sağlamadığı tespit edilmiştir. 6 öğrencinin yaptıkları ödevler sayesinde sınavlardan yüksek not aldıkları tespit edilmiştir.

Tablo 18: Ders Kitaplarından Derse Hazırlık Amacıyla Çalışıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Evet daha etkin olmamı sağlıyor	ÖR1, ÖR2, ÖR4, ÖR5, ÖR6, ÖR12, ÖR13, ÖR18, ÖR19, ÖR22, ÖR24, ÖR27, ÖR28, ÖR31, ÖR36, ÖR39, ÖR40, ÖR41, ÖR42, ÖR44.	20	40
Bazen çalışıyorum	ÖR3, ÖR7, ÖR9, ÖR16, ÖR17, ÖR20, ÖR46, ÖR49.	8	16
Hayır çalışmıyorum	ÖR8, ÖR10, ÖR11, ÖR14, ÖR15, ÖR25, ÖR29, ÖR30, ÖR33, ÖR34, ÖR37, ÖR43, ÖR45	13	26
Sınav zamanı çalışıyorum	ÖR21, ÖR26, ÖR48, ÖR50	4	8
Yardımcı kaynaklardan bakıyorum	ÖR23, ÖR32, ÖR35, ÖR38, ÖR47	5	10

Tablo-18 incelendiğinde, öğrencilere ders kitaplarını derse hazırlık amacıyla çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur, aldığımız cevaplara göre 20 öğrencinin dersten önce ders kitabında hazırlandıklarını söylediği 8 öğrencinin bazen çalıştıklarını 13 öğrencinin derse hazırlık amacıyla hiç bakmadıklarını 4 öğrencinin sadece sınav zamanında çalıştığını ve 5 öğrencinin ise başka yardımcı kaynaklardan yararlandığı görülmektedir. Bulgulara bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun derse hazırlık amacıyla ders kitabına çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 19: *Derste İşlediğiniz Konuyu, Ders Kitabından Tekrar Evde Gözden Geçirdiğinizi Düşünüyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular*

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Hayır	ÖR1, ÖR5, ÖR7, ÖR8, ÖR9, ÖR14, ÖR23, ÖR25, ÖR27, ÖR28, ÖR29, ÖR30, ÖR33, ÖR37, ÖR38, ÖR39, ÖR43, ÖR47, ÖR49, ÖR50.	20	40
Anlamadığım konular olduğunda tekrar ediyorum	ÖR2, ÖR11, ÖR12, ÖR13, ÖR15, ÖR17, ÖR21, ÖR26, ÖR31, ÖR32, ÖR35, ÖR41, ÖR42, ÖR44	14	28
Yazılım- ödevim varsa Bakıyorum	ÖR3, ÖR6, ÖR19, ÖR20, ÖR24, ÖR34, ÖR40, ÖR45, ÖR48	9	18
Başka bir kaynaktan yararlanıyorum	ÖR4, ÖR22, ÖR46	3	6
Evet bakıyorum	ÖR10, ÖR16, ÖR18, ÖR36	4	8

Tablo-19 incelendiğinde, öğrencilerin ders sonrası evde ders kitabından tekrar yararlanıp yararlanmadığı sorulmuştur ve alınan cevaplara göre 20 öğrenci evde gözden geçirmedini söylerken 14 öğrencinin anlamadığı konular olduğunda evde tekrar ettiğini cevabı alınmıştır. 9 öğrencinin ise yazılı veya ödev varsa baktığını, 3 öğrencinin (ÖR4, ÖR22, ÖR46) başka bir kaynaktan yararlandığı cevabı alınırken, bu öğrencilerin tablo 19’da verdiği cevapla tutarlı olduğu görülmektedir. 4 öğrenci ise bakıyorum cevabını vermiştir. Alınan cevaplar karşısında çoğunluğun ders kitabından evde yararlanmadığı görülmektedir.

4.2.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi ise öğrencilerin ders kitabı hakkında “dil ve anlatım özellikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?” Bu alt probleme bağlı olarak öğrencilere 2 soru sorulmuştur.

- Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Anlatımını Seviyenize Uygun Buluyor Musunuz?
- Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Anlamını Bilmediğiniz Kelimelere Rastlıyor Musunuz?

Tablo 20: Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Anlatımını Seviyenize Uygun Buluyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Hayır anlamını bilmediğim Kavramlar olduğu için Anlamakta zorluk çekiyorum	ÖR1, ÖR3, ÖR6, ÖR7, ÖR12, ÖR13, ÖR14, ÖR15, ÖR16, ÖR17, ÖR32, ÖR33, ÖR34, ÖR39, ÖR35, ÖR40, ÖR44, ÖR45, ÖR46, ÖR47	20	40
Evet Uygun Buluyorum	ÖR2, ÖR4, ÖR5, ÖR8, ÖR9, ÖR10, ÖR11, ÖR18, ÖR19, ÖR20, ÖR21, ÖR22, ÖR23, ÖR24, ÖR25, ÖR26, ÖR28, ÖR29, ÖR30, ÖR31, ÖR36, ÖR37, ÖR38, ÖR41, ÖR42, ÖR43, ÖR48, ÖR49, ÖR50	30	60

Tablo-20 incelendiğinde, öğrencilere ders kitabının seviyesini kendinize uygun bulup bulmadıkları sorulmuştur yarısından fazlası ders kitabının dilini seviyelerine uygun buldukları cevabını vermiştir. 20 öğrenci ise kitabın seviyesini kendilerine uygun bulmadıklarını, bilmedikleri kavramlar olduğu için karmaşık geldiğini söylemişlerdir.

Tablo 21: Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Anlamını Bilmediğiniz Kelimelere Rastlıyor Musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Evet rastlıyorum	ÖR1, ÖR2, ÖR3, ÖR6, ÖR7, ÖR11, ÖR12, ÖR13, ÖR15, ÖR16, ÖR17, ÖR18, ÖR19, ÖR20, ÖR21, ÖR22, ÖR26, ÖR27, ÖR31, ÖR32, ÖR33, ÖR34, ÖR35, ÖR36, ÖR39, ÖR41, ÖR43, ÖR45, ÖR46, ÖR47, ÖR49, ÖR50	32	64
Bazen rastlıyorum	ÖR4, ÖR8, ÖR14, ÖR24, ÖR25, ÖR29, ÖR30, ÖR37, ÖR38, ÖR40, ÖR44	11	22
Hayır rastlamıyorum	ÖR5, ÖR9, ÖR10, ÖR23, ÖR28, ÖR42, ÖR48	7	14

Tablo-21 incelendiğinde, öğrencilere ders kitabında anlamını bilmediği kelimelere rastlayıp rastlamadıkları sorulmuştur ve 32 öğrenci anlamadığını, bilmediği kelimelere rastladığını söylerken 11 öğrenci bazen rastlıyorum 7 öğrenci ise rastlamadığı cevabını vermiştir. Hayır rastlamıyorum cevabını veren 7 öğrenci (ÖR5, ÖR9, ÖR10, ÖR23, ÖR28, ÖR42, ÖR48) tablo 21’de sorulan, “anlatımını seviyenize uygun buluyor musunuz?” sorusuna verdikleri evet uygun buluyorum cevabı ile tutarlı bir cevap verdikleri görülmektedir.

4.2.3 Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Tablo 22: Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Etkinlik ve Ölçme Değerlendirme Sorularını çözüyor musunuz? Sorusunun Analizine Ait Bulgular

Öğrencilerin İfadeleri	Öğrencilerin No	f	%
Tüm dikkatimi vererek yapıyorum	ÖR1, ÖR3, ÖR7, ÖR9, ÖR16, ÖR21, ÖR26, ÖR27, ÖR33, ÖR41, ÖR42, ÖR44, ÖR45, ÖR49.	14	28
Sadece yazılı ya çalışırken bakıyorum	ÖR2, ÖR6, ÖR11, ÖR12, ÖR13, ÖR15, ÖR18, ÖR19, ÖR20, ÖR28, ÖR34, ÖR35, ÖR38, ÖR40, ÖR46, ÖR48	16	32
Hayır yapmıyorum	ÖR4, ÖR8, ÖR10, ÖR14, ÖR22, ÖR23, ÖR24, ÖR29, ÖR30, ÖR31, ÖR32, ÖR37, ÖR43, ÖR47.	14	28
Öğretmen ödev veriyorsa yapıyorum	ÖR5, ÖR17, ÖR25, ÖR36, ÖR39, ÖR50	6	12

Tablo-22 incelendiğinde, öğrencilerin etkinlik ve ölçme değerlendirme sorularını çözüyor musunuz? Sorusuna 16 öğrenci sadece yazılıya çalışırken yapıyorum cevabını verirken, tüm dikkatimle yapıyorum cevabını veren öğrenci sayısı 14'tür. Hayır yapmıyorum cevabını veren öğrenci sayısı 14 iken, 6 öğrenci sadece öğretmen ödev veriyorsa yapıyorum cevabını vermiştir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 SONUÇLAR

Bu araştırmanın ulaştığı sonuçlar incelendiğinde Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylı MEB tarafından dağıtılan sosyal bilgiler ders kitabının öğretmenler ve öğrenciler açısından kullanım yollarının sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu ders kitabını çok iyi tanıdığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin derslerini planlarken sosyal bilgiler ders kitabından faydalıyor musunuz sorusuna Derslerini planlamada, konu anlatımlarında, etkinlik ve soruları yaparken ders kitabından çok fazla yararlandığını belirtirken, üç öğretmen yalnızca ödev, ders süresini ayarlama ve müfredat takibi için kullandığını, dört öğretmenin ise hiç yararlanmadığı tespit edilmiştir. Kurt (2023) çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiş ve çalışma sonucunda büyük oranda öğretmenlerin ders kitaplarından faydalandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğu, sosyal bilgiler öğretim programındaki kazanımları ders kitabındaki kazanımlara uygun bulmuşlardır fakat sadece bir öğretmenin konuları kazanımlara uygun bulmadığı tespit edilmiştir. Takmak (2022) çalışmasında ders kitabındaki içeriğin oldukça yeterli olduğunu, Çetin (2008) ise çalışmasında konuların program ile kazanımların uygun olduğunu tespit ederek çalışmayı bu yönden desteklemektedir.

Öğretmenlerin %70'i konuların, etkinliklerin ve örneklerin güncel olduğunu belirtirken, Öğretmenlerin yarısı ders kitabında görsellerin yeterli olduğunu, diğer yarısı ise İnsanlar, Yerler ve Çevreler ünitesinde haritanın eksik olduğunu belirtmişlerdir. Egedemir (2017) çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarında görsellerin ve konuların güncel bulunmuştur.

Öğretmenlerin % 55'i ders kitabındaki konuların öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşıladığını düşünürken %45'i öğrencinin ilgisini çekmediğini söylemektedirler. Takmak (2022) yaptığı çalışmada ders kitabındaki içeriğin oldukça yeterli olduğunu tespit etmiştir.

Ders kitabında eksik bulunduğunuz yerler var mı? Varsa hangi yerler? Sorusuna öğretmenlerin %95'i ders kitabında haritaları, etkinlikleri, görselleri ve bazı konuların anlatımını yetersiz bulurken, öğretmenlerden sadece 1'i ders kitabında eksik bulmamıştır. Egedemir (2017) yaptığı araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitabının görsel açıdan çeşitlendirilebileceği tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitabı dışında ders esnasında başka kaynaklardan yararlandıklarını ve bu kaynakların akıllı tahta projesi ile en çok dijital yayın evleri olduğunu bunun yanında MEB kazanım testi, atlas, dergi, temel eğitim genel müdürlüğü öğretmen yardımcı kitapları kullandıkları tespit edilmiştir. Ders kitabı dışında başka bir kaynak kullanmayan sadece 1 öğretmen olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Çetin (2008) tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgilerde ders kitabı hazırlık aşaması ve yardımcı materyaller açısından yetersiz buldukları ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının dilini sade ve anlaşılır bulmuşlardır. 3 öğretmen ise anlatım dilini sade ve anlaşılır bulmamıştır. Öğretmenlerin %55'i ders kitaplarında bilinmeyen terimlere sık sık rastlandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden %60'ı öğrencilerin ders kitabından yeni terimler öğrenmektedir cevabını verirken, %20'si hayır yeni terimler öğrenmesini sağlamıyor cevabını vermiştir. Öğretmenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde bilmedikleri terimler ile yeni terimler öğrenme imkanı buldukları söylenebilmektedir. Benzer şekilde Çetin (2008) yaptığı araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabını dil ve anlatımını sade buldukları sonucuna ulaşarak desteklemektedir.

Ölçme ve değerlendirme konusunda ise öğretmenler sınavlarda açık uçlu sorular hazırlarken MEB tarafından verilen sosyal bilgiler ders kitabından faydalanmaktadır, ayrıca içerik ve ünite değerlendirme sorularından yola çıkarak sorular hazırlamaktadırlar. Öğretmenlerin %35'i ders kitaplarından içerik açısından yararlanmadığı tespit edilmiştir. Deniz ve Sönmez (2022) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme öğeleri açısından oldukça yeterli sonucunun yüksek olduğu araştırmanın sonucunu desteklemektedir.

Öğrenciler ders kitabından en çok tekrar yaparken ve sınavlara çalışırken yararlandığı görülmektedir. Ders kitabının kendisine yarar sağlamadığını düşünen öğrenciler ile ders kitabından yeni bilgiler öğrenmek isteyen öğrenci sayısının eşit olduğu tespit edilmiştir. Sadece bir öğrenci ise ders kitabından ödev yaparken yararlandığı ifade etmiştir. Öğrencilerin ders kitabından verilen ödevlerin kendilerine sağladığı faydalar incelendiğinde öğrencilerin %46'sı ödev yaparken bilgilerin pekiştigiğine %42'sinin ise fayda sağlamadığına %12'sinin ise sınavlardan yüksek not olmasına fayda sağladığı tespit edilmiştir.

Öğrenciler derse hazırlık amacıyla ders kitaplarından faydalandığı tespit edilmiştir bunun sebebi ise derste daha aktif olduklarını ifade etmişlerdir. Bazı öğrencilerin derse hazırlık amacıyla yardımcı kaynaklardan yararlandığını ve bazı öğrencilerin ise ders kitabına hazırlık amacıyla hiç bakmadıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin çoğunun derste konuyu işledikten sonra evde tekrar yapmadıkları görülmektedir. Sadece anlamadığı konular olduğu zaman tekrar yapma ihtiyacı duyan öğrenciler de vardır.

Öğrencilerin ders kitabındaki yer alan etkinlikleri ve ölçme değerlendirme sorularını sadece sınavlara girecekleri zaman yaptıkları tespit edilmiştir. Tüm dikkatini vererek yapan öğrenci ile yapmayan öğrencilerin sayısı eşittir. Bazı öğrenciler ise öğretmenleri ödev verdiği zaman yapıyorum ifadesinde bulunmuştur. Doğan vd. (2018) yaptığı çalışmada öğrenciler için elde ettiğimiz sonuçları bu yönden desteklemektedir.

5.2 ÖNERİLER

Bu sonuçlardan yola çıkarak şu önerilerde bulunulabilir.

1. Bu çalışma Adana il merkezinde bulunan ortaokul öğretmenleri ve öğrencileri ile yapılmıştır, bu araştırma farklı illerde tekrarlanabilir.
2. Bu çalışma yarı yapılandırılmış nitel ölçek kullanılmıştır, nicel ölçek kullanılarak farklı çalışmalar yapılabilir.
3. Bu çalışma sosyal bilgiler ders kitabını öğretmen ve öğrenci açısından kullanma yollarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır, diğer ders kitapları hakkında da benzer çalışmalar yapılabilir.
4. Bu çalışma 20 öğretmen ve 50 öğrenciye ulaşılarak yapılmıştır, daha fazla öğretmen ve öğrenciye ulaşılarak farklı çalışmalar yapılabilir.
5. Öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabının, etkinlikler ve görsel açıdan eksik bulunmaktadır, ders kitabında daha fazla etkinlikler verilmesi, daha çok görsellerin bulunması öğretmenler açısından ders kitabını daha etkin kılacaktır.
6. Öğrenciler sosyal bilgiler ders kitabının, anlaması zor ve dikkat çekici olmadığı belirtilmiştir, bu açıdan öğrencilerin dikkatini daha çok çekebilmek için metinlerin sadeleştirilmesi, kısaltılması, bilinmeyen kelimelerin, terimlerin sayfa içinde anlamlarının verilmesi öğrenciler açısından ders kitabını daha anlaşılır kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1997). Türk Eğitim Tarihi. İstanbul: *İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları*.
- Alabaş, Ç. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında (1968-2018) Sosyal Katılım Becerisinin Yerinin İncelenmesi. Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Alkan C., Deryakulu D., ve Şimşek N. (1995). Eğitim Teknolojisine Giriş. Önder Matbaacılık, Ankara.
- Balcı, A. (2022). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bamberger, R. (1975). La promoción de la lectura. Unesco.
- Başaran, A. (1985). Grafik Hastası Müfettiş. Eğitim Dergisi(104).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2004). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi (2.Basım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Choppin, A. (1992). Les Manuels Scolaires : Histoire Et Actualité. Paris: *Hachette Education*.
- Çalık, T. (2001). Konu Alanı Ders Kitabı Klavuzu; Edt. Küçükahmet, L. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Becerilerin Kazandırılma Düzeyi: Öğretmen Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 969-990.
- Çetin, A. (2008). 6. Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenip Değerlendirilmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çilenti, K. (1998). Eğitim Teknolojisi Ve Öğretimi. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Demirel, Ö. (2000). Planlamadan Uygulama Öğretmen Sanatı, İkinci Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2006). Eğitimde Çoklu Zeka Kuram Ve Uygulama. Ankara: Pegem Akademi.

- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, (2008). "Eğitim ve Ders Kitapları". Konu alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ed: Özcan Demirel- Kasım Kiroğlu. 2-12. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Deniz, R., ve Sönmez, Ö. F. (2022). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Tokat Örneği). *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 125-139.
- Dewey, J. (1922). Çocuklarda Toplumsal Bir Bilinç ve Sosyal İdealler Geliştirme Aracı Olarak Okul. *J. Soc. F.*, 1, 513.
- Doğan, Y., & Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor?. *The Journal Of International Lingual Social And Educational Sciences*, 111-125.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretimi. C. Öztürk Ve D. Dilek (Ed.). Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Doğanay, H. (2002). Coğrafya Öğretim Yöntemleri. Aktif Yayınevi, Erzurum
- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler Ve Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. (Editör: Cemalettin Şahin), S: 31,. Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık, Ankara.
- Dönmez, C., ve Yazıcı, K. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimi. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Dündar, Ş. (2008). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Ortamlarının Yapılandırmacı Özellikler Açısından Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi.
- Eğedemir, M. P. (2017). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel-Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uşak.
- Erden, M. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretimi. İstanbul: Alkın Yayınevi.
- Ergin, A. (1998). "Öğretim Teknolojisi Ve İletişim". Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersoy, F. ve Ayaydın, Y. (2023). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafi Öğelerin Yerel ve Küresel Bağlamda İncelenmesi. *International Journal Of Geography And Geography Education*, (49), 115-132.
- Esen, S. (2017). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Girgin, M., Ertürk, M., Sever, R., ve Güner, İ. (2001). Coğrafya Öğretiminde Atlaslar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7(6).

- Gray, W. S. (1975). Okuma-Yazma Öğretimi. (Çev: Nejat Yüzbaşıoğulları), Öğretmen Kitapları:86.İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal Of New Trends İn Arts, Sports & Science Education (Ijtase)*, 2(1).
- Güneş, F. (2002). Ders Kitaplarının İncelenmesi. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gürkan, B. (2009). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Güncel Olaylar: İlköğretim Dördüncü Ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Eğitiminde Güncel Olayları Ele Alış Biçimlerinin Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi. Adana.
- Henning, C. A. (1996). Overcoming The Limitations Of Mathematics Textbooks İn The Middle School Classroom.
- Kabapınar, Y. (2002). “Bir Öğretim Materyali Olarak Yaşam Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları” Yaşam Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Pegema Yayıncılık, Ankara.
- Kabapınar, Y. (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler (4-5. Sınıf) Programlarındaki Ölçme Ve Değerlendirme Yöntemlerine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *İlköğretim Online*, 9(2), 776-791.
- Kan, Ç. (2010). A.B.D Ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı. 2, 663-672.
- Kaptan, A. Y., Kaptan, S. G., ve Demirel, Ö. (2005). Konu Alanı Ders Kitabı Alanı. Ankara: Öğreti Yayınları.
- Karapınar, B. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Doğa Eğitimi Hakkında Metaforik Algıları. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (1998). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Keskin, S. C. ve Keskin, Y. (2019). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Bağlamında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim ve Mevcut Durum. Ankara: Gece Akademi.
- Kılıç, A. ve Seven, S.(2011). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, 8.Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

- Kılıç, M. (2003). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Duvar Gazeteleri ile İlgili Düşünceleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*.
- Kıncal, R. Y. (2020). Bilimsel araştırma yöntemleri. Bilimsel araştırma modelleri, içinde (s. 97-120). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kurt, E. (2023). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Sosyal Beceri Açısından İncelenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuzucu, C. (2018). İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi İle Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Temel İnsani Değerler Açısından Karşılaştırılması. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Küçükahmet, L. (1995). Öğretim İlke ve Yöntemleri (6. B.). Ankara: Gazi Büro Kitapevi.
- Mcgrath, I. (2002). Malzeme Değerlendirmesi ve Tasarım Dili Öğretimi İçin Edinburgh Ders Kitapları Uygulamalı Dilbilimde . Edinburgh Üniversitesi Öns.
- Merriam, S. B. (2018). Nitel araştırma, desen ve uygulama için bir rehber. S. Turan (Ed.), Nitel vaka (durum) çalışması (s.42-43). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı, (2004). *Tebliğler Dergisi*, S.2560, 20/05/2004
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2005). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4,5,6, ve 7. Sınıflar). <http://mufredat.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 26.11.2023
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4,5,6, ve 7. Sınıflar). <http://mufredat.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 07.11.2023
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2023). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr//programdetay.aspx?pıd=1264> Adresinden 19/12/2023 Tarihinde Erişilmiştir.
- Nalçacı, A. ve Ercoşkun, M. H. (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılan Materyaller. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 141-154.
- Nas, R. (2000). Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- NCSS. (1993). The Social Studies Professional. Washington Dc: National Council For Social Studies. January- February.

- Oğuzkan, A. F. (1993) Eğitim Terimleri Sözcüğü. Emel Matbaacılık San. Tic.Ltd.Şti, S.13,46-165, Ankara.
- Oral, B. (2005). Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğu. Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi İçinde. Ankara: Öğreti.
- Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Özdemir, M. (1998). Hayat Bilgisi Öğrenme ve Öğretme Etkinlikleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özden, Y. (2003). Öğrenme ve Öğretme. 5. Baskı. Ankara: Pegema Yayıncılık. *Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Özmen, C. (2010). Sosyal Bilgiler Ve Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Öztürk, C. (2011). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. C. Öztürk (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi İçinde (2. B.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (Ed. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek), Ankara.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. M. Bütün ve S. B. Demir (Ed.), *Nitel Araştırmaların Desenlenmesi*. (İ. Eti ve B. Turhan Türkkkan, Çev.), içinde (s. 209-257). Ankara: Pegem Akademi.
- Polat, M. ve Ozkaral, T. C. (2020). 2005 Ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Göre Yayınlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Kaynaklar Açısından Karşılaştırılması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(8), 99-115.
- Richards, J. C. (1993). Beyond The Text Book: The Role Of Commercial Materials İn Language Teaching. *Relc Journal*, 24(1), 1-14.

- Richaudeau, F. (1979). *Conception Et Production Des Manuels Scolaires Guides Pratique*. Unesco.
- Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim Öğrenme Ve Öğretim (Kuramdan Uygulama)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Seven, S. (2001). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Öğretmen Öğrenci Görüşleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shamsi, N. (2004). *Modern Teaching Of Social Studies*. New Delhi: *Anmol Publications*
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (2008). *Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı, Kapsamı ve İlköğretim Programındaki Yeri*. Ş. Yaşar (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Eskişehir: *Açıköğretim Fakültesi Yayınları*.
- Sözer, E. (2009). *Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri*. Gürhan Can (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi (17-34)*. Eskişehir: *Açıköğretim Fakültesi Yayınları*.
- Staiger, R. C. (1976). *L'enseignement De La Lecture*. Unesco.
- Şahin, H. (2004). *Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri*. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9).
- Takmak, U. (2022). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar Örneği)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Tanrıoğen, A. (2006). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Etkili Vatandaş Yetiştirme*. A. Tanrıoğen (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi İçinde (Ss. 12-20)*. İstanbul: Arı Matbaacılık.
- Taş, T. A. (2015). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Etkinliklerinin Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi: Yatağan Örneği (Master's Thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü)*.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2015). *Genel Açıklamalı Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tekindal, S. Cin, M., Demircioğlu, İ., Doğanay, A., Kabapınar, Y., Yanpar, T., Akınoğlu, O. (2005). *Sosyal Bilgiler Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Cemil Öztürk., Dilek , D. (Ed). *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, (5. B.)*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Tosunoğlu, M., ve Arslan, M. M. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme*, Ankara: Anıttepe Yayıncılık
- Tutaysalgır, H. (2006). *Power Point Sunu Programıyla Hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Materyalinin Öğrenci Tutum ve Performanslarına Etkisi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TYÇ (2015). *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*. Ankara: Mesleki Yeterlilik Kurumu.
- Ülgen, G. (2004). *Kavram Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yanpar Şahin, T ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yanpar Şahin, T. (2004). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ed.: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek., Pegem Yayıncılık, (4. Baskı), Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2016). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Empati*. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 1-19.
- YÖK/Dünya Bankası. (1999). *Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi*. Ankara

EKLER LİSTESİ

Ek-1. Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Belgesi	69
Ek-2. Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Belgesi	70
Ek-3. Uygulamaların Yapıldığı Okulların Listesi	71
Ek-4. Öğretmen Görüşme Formu	72
Ek-5. Öğrenci Görüşme Formu	74
Ek-6. Özgeçmiş	75

EK-1 NİĞDE İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İZİN BELGESİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 10/10/2023-421411

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

10/10/2023

Konu : Araştırma İzni (Zeynep Dilara BAŞ)

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 25/09/2023 tarihli ve E-98862767-302.08.01-413390 sayılı yazınız.
b) Niğde Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 10/10/2023 tarihli ve E-98258552-605.01-86581866 sayılı yazısı.

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı 203533023 numaralı öğrencisi Zeynep Dilara BAŞ, Prof. Dr. Halil TOKCAN danışmanlığında yürüttüğü "Sosyal Bilgiler Öğretmen ve Öğrencilerin Ders Kitaplarını Kullanma Yolları" konulu tez çalışmasını 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde, okul içerisinde öğrencilerin yer aldığı herhangi bir görüntü kaydı yapılmadan, 2020/2 nolu Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesine göre uygulanmasının uygun görüldüğüne dair Niğde Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün ilgi b) de kayıtlı yazısı ekte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

Ek: İlgili b) yazı

EK-2 MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İZİN BELGESİ

T.C.
ADANA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-98258552-605.01-86581866
Konu : Araştırma İzni (Zeynep Dilara BAŞ)

09.10.2023

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi: a) 28/09/2023 tarih ve E-69972237-302.08.01-415631 sayılı yazımız.
b) Müdürlük Makamı'nın 06.10.2023 tarih ve E-98258552-20-86392441 sayılı kararı.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı 203533023 numaralı öğrencisi Zeynep Dilara BAŞ, Prof. Dr. Halil TOKCAN danışmanlığında yürüttüğü "Sosyal Bilgiler Öğretmen ve Öğrencilerin Ders Kitaplarını Kullanma Yolları" konulu tez çalışmasını Adana İli Çukurova İlçesine bağlı, dilekçe ekinde isimleri belirtilen ortaokullarda araştırma yapmak isteği ile ilgili ilgi (b) olar ekte gönderilmiştir.

2020/2 Nolu Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesi 28. Maddesi gereği; Bilimsel Araştırma sonuç raporunun ya da Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin verildiğine dair tez sonuç linkinin çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde Müdürlüğümüze gönderilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

EK-3 UYGULAMALARIN YAPILDIĞI OKULLARIN LİSTESİ

ADANA İL MERKEZİNDEKİ ORTA OKULLAR

1. ukurova Selahaddin Eyyubi İmam Hatip Ortaokulu
2. Buhara Ortaokulu
3. Kurttepe Ortaokulu
4. Őehit Enver Buğur Ortaokulu
5. Güzelyalı Ortaokulu
6. Recep Birsin Özen Ortaokulu
7. Vakıfbank Ortaokulu

EK-4 ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Değerli Meslektaşlarım,

Bu görüşmenin amacı sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen ve öğrenciler tarafından kullanma yollarının incelenmesi belirlemektir. Sizlerin sosyal bilgiler ders kitabı hakkındaki görüşlerini belirlemek için toplam 13 açık ana soru yer almaktadır. Bu görüşmede vereceğiniz samimi cevaplar çalışmamaya yön verecektir.

Zeynep Dilara BAŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
SBE-Yüksek Lisans Öğrencisi

Kişisel Bilgiler

Cinsiyet Kadın ( ) Erkek ( )
Mesleki Deneyim 1-10 ( ) 11-20 ( ) 21-30 ( ) 31-40 ( )
Öğrenim Durumu Lisans ( ) Yüksek Lisans ( )

ÖĞRETMEN GÖRÜŞME SORULARI

I. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabını tanıma dereceleri

1. Sosyal bilgiler ders kitabını ne kadar tanıyorsunuz?
2. Dersinizi planlarken sosyal bilgiler ders kitabından faydalaniyor musunuz?

II. İçerik

3. Konular programda verilen kazanımlara uygun mu? Nasıl?
4. Sizce konular, örnekler ve etkinlikler güncel mi? Nasıl?
5. Sizce konular için yeterli görseller verilmiş mi?
6. Konular öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap veriyor mu?
7. Ders kitabında eksik bulduğunuz yerler var mı?
8. Ders kitabı dışında farklı kaynaklardan yararlanıyor musunu?

III. Dil ve Anlatım

9. Sizce kitabın anlatımı sade ve anlaşılır mı?
10. Metinler de sık sık bilinmeyen terimlere rastlıyor musunuz?
11. Sizce kitap öğrencinin yeni terimler öğrenmesine olanak sağlıyor mu?

IV. Ölçme ve Değerlendirme

12. Sınav sorularınızı hazırlarken ders kitabını kullanıyor musunuz?

EK-5 ÖĞRENCİ GÖRÜŞME FORMU

Sevgili öğrenciler,

Sizlere sosyal bilgiler ders kitabı hakkında görüşlerinizi öğrenmek için açık soru yer almaktadır.

Kişisel Bilgiler

Cinsiyet Kadın ( ) Erkek ( )
Sınıf Düzeyi 5 ( ) 6 ( ) 7 ( )

ÖĞRENCİLERİN GÖRÜŞME SORULARI

I. Kullanma durum ve amaçları

1. Sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitabındaki konular ilginizi çekiyor mu?
2. Sosyal bilgiler ders kitabından nasıl yararlanıyorsunuz?
3. Ders kitabından yaptığımız ödevleriniz size ne kadar fayda sağlıyor?
4. Ders kitaplarından derse hazırlık amacıyla yararlanıyor musunuz?
5. Bir konu derste işlendikten sonra, ders kitabından konuyu tekrar evde gözden geçirdiğini düşünüyor musunuz?

II. Dil ve Anlatım

7. Sosyal bilgiler ders kitabının anlatımını seviyenize uygun buluyor musunuz?
8. Sosyal bilgiler ders kitabında anlamını bilmediğiniz kelimelere rastlıyor musunuz?

III. Ölçme ve Değerlendirme

9. Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki etkinlik ve ölçme değerlendirme sorularını yapıyorsunuz?

EK-6 ÖZGEMİŞ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Zeynep Dilara BAŞ

